

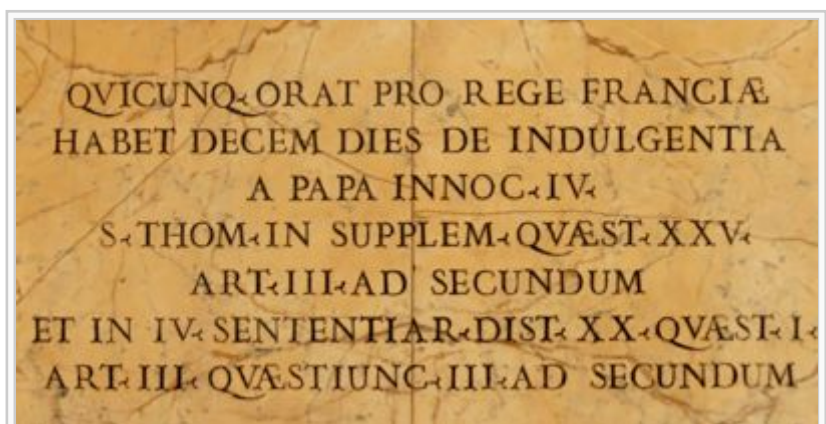
Συγχωροχάρτι

Από OrthodoxWiki

Το **συγχωροχάρτι**, **συγχωρητήριο** ή **έγγραφο/επιστολή άφεσης**, στα λατινικά *indulgentia*^[1] (ελληνική μεταφορά, η **ιυτουλγκέντσια**, **ιυτουλγκέντζα** και **ιυτουλγκέντια**), ήταν ένα έγγραφο το οποίο βεβαίωνε άφεση αμαρτιών και το οποίο χορηγούνταν έναντι χρημάτων, υποσχέσεων ή άλλων παραχωρήσεων από εκκλησιαστική αρχή.

Θεολογικό έρεισμα των συγχωροχαρτιών αποτελούσε η αντίληψη της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας, ότι η εξομολόγηση δεν αρκεί για να άρει όλες τις συνέπειες της αμαρτίας, αλλά ότι κάποιες από αυτές παρέμεναν και μετά, μπορούσαν όμως να αντισταθμιστούν από το «πλεόνασμα» καλοσύνης των αγίων, το οποίο διαχειριζόταν η Εκκλησία και συγκεκριμένα ο Πάπας. Η πρακτική της *πώλησης* συγχωροχαρτιών βρήκε ευρεία εφαρμογή στη Δύση ιδίως κατά τον Μεσαίωνα. Αν και καταδικάστηκε επίσημα, η πρακτική αυτή μαρτυρείται στην πράξη έως και τον 20ό αιώνα.

Στην Ορθόδοξη εκκλησία, έντυπες ή χειρόγραφες ευχές υπέρ ζώντων και κεκοιμημένων, συχνά με την ονομασία *συγχωροχάρτια* ή *συγχωρητικές ευχές* ή και *μετριότητες*^[2], εμφανίστηκαν σποραδικά, με διαφορετικό όμως σκοπό και θεολογικό περιεχόμενο από εκείνα της Καθολικής Εκκλησίας και χωρίς να επιφέρουν οποιαδήποτε αλλαγή στους θεσμούς της μετάνοιας, της εξομολόγησης, της άρσης και λύσης του αφορισμού ή των επιτιμίων, μέσω Οικουμενικής ή έστω τοπικής συνοδικής απόφασης^[3].

Συγχωρητήριο της Καθολικής Εκκλησίας του 13ου αιώνα

Πίνακας περιεχομένων

- 1 Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία
 - 1.1 Οικονομική θεώρηση των συγχωροχαρτίων
- 2 Στην Ορθόδοξη Εκκλησία
 - 2.1 Εισαγωγικά
 - 2.2 Εκκλησιαστική επιστολογραφία
 - 2.3 Τα συγχωροχάρτια ως συνοδικά έγγραφα
 - 2.4 Το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων
 - 2.5 Προσπάθειες εξωμείωσης ανατολικών και δυτικών συγχωρητικών
- 3 Παραπομπές
- 4 Βιβλιογραφία και πηγές
- 5 Εξωτερικές πηγές

Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία

Ως δόγμα, η άφεση αμαρτιών μέσω της έκδοσης συγχωροχαρτιών ήταν άγνωστη στην αρχαία χριστιανική Εκκλησία. Ένας από τους Καθολικούς Εκκλησιαστικούς Πατέρες, ο Αλφόνσος Λιγκουόρι (Alphonsus Liguori), αναφέρει ότι "δεν υπάρχει δόγμα για το οποίο να αναφέρονται λιγότερα στις Γραφές ή από τους αρχαίους συγγραφείς"^[4].

Η ανάπτυξη του δόγματος των αφέσεων (λατ. *Indulgentiarum Doctrina* ^[5]) έγινε σταδιακά. Το περί αφέσεων δόγμα, βασίζεται στην προϋπόθεση ότι συγχωρούνται μεν στον αμαρτωλό οι αιώνιες ποινές και η ενοχή της αμαρτίας του (διά του σταυρικού θανάτου του Χριστού), όχι όμως και οι πρόσκαιρες ποινές τις οποίες πρέπει να υποστεί, προς ικανοποίηση της προσβληθείσας θείας δικαιοσύνης^[6]. Τις εκκλησιαστικές ποινές ή αλλιώς επιτίμια που επιβάλλει ο ιερέας που εξομολογεί, ο πιστός πρέπει να προλάβει να τα εκπληρώσει στην παρούσα ζωή, αλλιώς θα τα υποστεί ως τιμωρίες στο καθαρτήριο, μετά θάνατον^[7]. Αυτή η εκπλήρωση των επιτιμίων "προς μείωση της ποινής κάποιου στο καθαρτήριο πυρ", σύμφωνα με το "Ρωμαιοκαθολικό μυστηριακό σύστημα", περιελάμβανε τα έργα μετανοίας, την "προσφορά των υπέρτακτων έργων"^[8]. Έτσι, ο πιστός μπορούσε να απαλλαχτεί εν μέρει ή εν όλω με νηστείες, προσευχές, γονυκλισίες και τα προσκυνήματα (ευσεβείς οδοιπορίες).

Σταδιακά, όπως αναφέρεται στην *Εκκλησιαστική Ιστορία* του Β. Στεφανίδη, «αι αφέσεις των τιμωριών [*indulgentia*] έλαβον τοιαύτην ανάπτυξιν, ώστε επεσκίασαν τας αφέσεις των αμαρτιών (*remissio*

peccatorum) εξ ειλικρινούς μετάνοιας» και ότι «υποσυνειδήτως ή ενσυνειδήτως επιστεύθη, ότι δια των αντισταθμισμάτων αίρονται μετὰ των τιμωριών και αι αμαρτίαι»^[9]. Αρχικά, η πλήρης άφεση αμαρτιών συνδέθηκε αποκλειστικά και μόνο με τις Σταυροφορίες και την καταδίωξη των αιρετικών^[10]. Τελικά, το 1476 επί αρχιερατείας του Πάπα Σίξτου Δ', αναγνωρίσθηκε ότι μέσω των «αντισταθμισμάτων» μπορούσε κάποιος να παράσχει απαλλαγή από τις τιμωρίες του καθαρτήριου πυρός και για κάποιον που είχε ήδη πεθάνει. Τα «αντισταθμίματα» αυτά περιλάμβαναν χρήματα που δαπανούνταν για κάποιο σπουδαίο σκοπό (8ος αιώνας), το θάνατο του ατόμου στη διάρκεια μάχης κατά των απίστων (9ος αιώνας)· όταν άρχισαν οι Σταυροφορίες (11ος αιώνας), περιλάμβαναν τη συμμετοχή σε αυτές, ενώ όσοι δεν είχαν τη δυνατότητα αυτή, έδιναν χρηματικά ποσά (12ος αιώνας). Όταν τελείωσαν οι Σταυροφορίες, εμφανίστηκαν τα *ιωβηλαία έτη* (13ος αιώνας) κατά τα οποία για να λάβουν άφεση αμαρτιών όφειλαν να μεταβούν στη Ρώμη για διαμονή τουλάχιστο 15 ημερών ή 30 ημερών για Ρωμαίους που θα έκαναν επισκέψεις σε ναούς των αποστόλων, ενώ όσοι δεν μπορούσαν να τα επιτελέσουν αυτά, μπορούσαν να στείλουν χρηματικά ποσά.

Η δογματική ανάπτυξη των θέσεων που υποστήριζαν αυτές τις πρακτικές έγινε επίσης σταδιακά. Έτσι, σύμφωνα με τη διδασκαλία της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας^[11], οι άγιοι έχουν τη δυνατότητα να εκτελέσουν έργα που πλεονάζουν σε σχέση με τα απαιτούμενα για τη δικαίωση και σωτηρία τους^[12]. Κατά συνέπεια, η *αξιομισθία* που περισσεύει από το απολυτρωτικό έργο του Χριστού, μαζί με το πλεόνασμα των αξιομισθιών των αγίων, μπορεί αν διατεθεί από τον Πάπα, που έφερε ως μόνος την εξουσία της διαχείρισης αυτού του πλεονάσματος, να αναπληρωθεί η αξιομισθία που λείπει, από ζώντες ή νεκρούς, και έτσι εκ του ισοφαρισμού να δοθεί άφεση των *πρόσκαιρων ποινών*.

Οι *πρόσκαιρες ποινές*, αφορούν τις ψυχές που δεν έχουν καθαρθεί πλήρως και πηγαίνουν σε έναν τόπο όπου, μέσω των ποινών αυτών, διέρχονται μια κατάσταση ηθικής καθάρσεως. Αυτές οι ψυχές, μπορεί να βαρύνονται με συγγνωστά αμαρτήματα και με ποινές που δεν έχουν εκτίσει στην παρούσα ζωή, τις οποίες όμως οφείλουν να υποστούν για αμαρτίες που έχουν διαπράξει, έστω και αν, μέσω της μετάνοιας, έχουν ήδη συγχωρεθεί για αυτές. Συνεπώς, ένας νεκρός ή ένας ζωντανός όταν θα πέθαινε θα μπορούσε να απαλλαγεί από τις πρόσκαιρες αυτές ποινές με τη βοήθεια του πλεονάσματος έργων του Χριστού και των Αγίων^[13]. Βέβαια, σύμφωνα με το θεολογικό τους υπόβαθρο, τα συγχωροχάρτια δεν δίνονταν με σκοπό να εξασφαλίσουν την είσοδο του πιστού στον Παράδεισο.

Έτσι, με το λεγόμενο *συγχωροχάρτι* παρεχόταν η πιστοποίηση ότι ο πιστός είχε παράσχει τα αντισταθμίματα που απαιτούνταν για να

απαλλαγεί από τις εκκλησιαστικές τιμωρίες αλλά και από τη φωτιά του Καθατηρίου. Με βάση αυτό το συγχωροχάρτι ήταν δυνατή η παροχή άφεσης αμαρτιών από τον εξομολογητή ιερέα, ή αργότερα (13ος αιώνας) από ειδικούς εξομολογητές που ήταν παρόντες κατά την αγοραπωλησία των συγχωροχαρτιών. Το συγχωροχάρτι περιείχε και εξομολογητική επιστολή μέσω της οποίας μπορούσε ο πιστός στο μέλλον για μία φορά στη ζωή του ή για μία φορά που θα κινδύνευε η ζωή του να λάβει από οποιονδήποτε εξομολογητή ιερέα άφεση για όλα τα αμαρτήματά του.

Τον 13ο αιώνα η συγχωρητική ευχή πήρε άλλη μορφή. Σε αυτές πλέον δεν καταγραφόταν ότι ο ιερέας παρακαλούσε τον Θεό να συγχωρήσει τον αμαρτωλό αλλά ότι ο ίδιος τον συγχωρούσε ("*ego te absolvo*", δηλαδή «εγώ σε συγχωρώ»). Με αυτό τον τρόπο έπαψε να τονίζεται η ανάγκη για ειλικρινή μετάνοια και άρχισε ο εγκωμιασμός της πώλησης των συγχωροχαρτιών, τα οποία θεωρούνταν πλέον ότι μπορούσαν να απαλλάξουν το άτομο και από την ενοχή της αμαρτίας.

Στην πράξη, το δόγμα της άφεσης αμαρτιών από την Εκκλησία παραχώρησε τεράστιο έλεγχο στους πάπες επί των συνειδήσεων των ανθρώπων, καθώς η εξουσία τους επεκτεινόταν με αυτό τον τρόπο πέρα από τα όρια του υλικού κόσμου^[14]. Με αυτό τον τρόπο, η μετάνοια έπαψε να είναι θέμα ειλικρίνειας και άρχισε να μετατρέπεται σε ζήτημα οικονομικό.

Στην προσπάθεια του να υποκινήσει όλο και περισσότερα άτομα να καταταγούν στις ομάδες των Σταυροφόρων, ο Άγιος Βερνάρδος (1090-1153) έκανε και προφορική αξιοποίηση των συγχωροχαρτιών: «*Πάρτε επάνω σας το σημείο του σταυρού και θα αποκτήσετε σε αντίστοιχη ποσότητα την άφεση όλων των αμαρτιών σας*»^[15]. Έτσι, φαινόταν να δίνεται η ευκαιρία στους ανθρώπους, οι οποίοι αισθανόταν ότι βρίσκονταν παγιδευμένοι σε έναν κόσμο αμαρτίας, να έχουν ένα νέο ξεκίνημα.

Η εκμετάλλευση αυτής της θεολογικής πρακτικής έφτασε στο σημείο να γενικεύεται σε τέτοιο βαθμό που να παρέχονται συγχωροχάρτια προκαταβολικά, ακόμη και επί χιλιάδων ημερών διάρκειας, σε πιστούς οι οποίοι θα επισκέπτονταν την εικόνα του Πάπα ή θα επαναλάμβαναν μια συγκεκριμένη προσευχή^[16]. Μάλιστα η διάθεση αυτών έφθασε την έννοια του εμπορίου συγχωροχαρτιών και μάλιστα μια σημαντική και κερδοφόρα επιχείρηση. Ασκούνταν μεγάλη πίεση από κληρικούς και περιφερόμενους μοναχούς και κήρυκες ώστε να αγοράζει -ιδιαίτερα στα χωριά— ο λαός συγχωροχάρτια, εκμεταλλευόμενοι τις δεισιδαιμονίες, την αφέλεια και τους φόβους του λαού. Αν δεν κατάφερναν να τους πείσουν να αγοράσουν, τότε «οι χορηγοί της άφεσης» (*pardoners*) χρησιμοποιούσαν τη συγκαλυμμένη απειλή της Ιεράς Εξέτασης, τους εξέταζαν αν ήξεραν το Πάτερ ημών ή το Άβε Μαρία, τους εξανάγκαζαν να ακούσουν κηρύγματα ή

ακόμη και τους φυλάκιζαν^[17].

Google Analytics

Η κατάσταση αυτή οδήγησε στο να υψωθούν πολλές φωνές διαμαρτυρίας, τόσο από τον απλό λαό όσο και από κάποιους ανώτερους κληρικούς. Για παράδειγμα, ο Βοημός Γιαν Χους (1369;-1415), από την Πράγα, επηρεασμένος σημαντικά από τον καθηγητή της Οξφόρδης Τζον Ουΐκλιφ (John Wycliffe), οι θέσεις - απόψεις του οποίου είχαν καταδικαστεί, κήρυττε δημόσια κατά συγκεκριμένων τακτικών της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και έδινε έμφαση στην μελέτη των Γραφών. Αν και ήταν Καθολικός ιερέας και πρύτανης του Πανεπιστημίου της Πράγας, κατέγραψε κατηγορητήριο εναντίον πρακτικών της Εκκλησίας, περιλαμβανομένων και των συγχωροχαρτιών. Ως επακόλουθο, καταδικάστηκε και αφορίστηκε από την Εκκλησία το 1410. Στη Σύνοδο της Κωνσταντίας καταδικάστηκε επίσημα ως αιρετικός και —καθόσον αρνήθηκε να ανακαλέσει— κήκε ζωντανός στην πυρά δεμένος σε πάσσαλο το 1415. Αλλά και ο Ιταλός μοναχός Ιερώνυμος Σαβαναρόλα για τον ίδιο λόγο απαγχονίσθηκε και κήκε (15ο αιώνα). Οι αντιδράσεις όμως αυτές επεκτάθηκαν και μερικές δεκαετίες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1517, ο Μαρτίνος Λούθηρος, Γερμανός μοναχός και καθηγητής της θεολογίας, προβληματιζόμενος σοβαρά για την κατάπτωση της Δυτικής Εκκλησίας επιτέθηκε στην πώληση συγχωροχαρτιών και θυροκόλλησε μια λίστα με 95 θέσεις διαμαρτυρίας στην πόρτα του ναού της

Βιτεμβέργης^[18]. Αφορμή για αυτή την αντίδραση του Λούθηρου αποτέλεσε η δράση ενός Δομινικανού μοναχού, του Γιόχαν Τέτζελ (Johann Tetzel), ο οποίος με εντολή του πάπα συγκέντρωνε χρήματα μέσω πώλησης συγχωροχαρτιών στους Γερμανούς πιστούς με σκοπό την οικονομική ενίσχυση της οικοδόμησης της Βασιλικής του Αγίου Πέτρου στη Ρώμη^[19]. Ο ίδιος έλεγε ότι *«μόλις ο ήχος του χρυσού νομίσματος ακουστεί πέφτοντας στον δίσκο, η ψυχή αναπηδάει έξω από το καθαρτήριο πυρ»*, δηλαδή τον τόπο τιμωρίας της. Τα γεγονότα της περιόδου εκείνης αποτέλεσαν τη λεγόμενη Μεταρρύθμιση.

Το 1567, η Σύνοδος του Τριέδου της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας με επικεφαλής τον Πάπα Πίο Ε' επιβεβαίωσε μέσω ειδικού κανόνα την *«εξουσία που της χορήγησε ο Χριστός»* να χορηγεί άφεση μέσω συγχωροχαρτιών. Όρισε ότι θα πρέπει να *«αναθεματίζονται εκείνοι που είτε θεωρούν ότι είναι άχρηστα είτε αρνούνται ότι η Εκκλησία έχει την εξουσία να τα χορηγεί»*. Επίσης, ανέφερε ότι η *«καταχρήσεις»* αυτού του προνομίου οδήγησαν στην *«βλασφήμιση του αξιότιμου ονόματος των Συγχωροχαρτιών από τους αιρετικούς»*. Επίσης, απαγόρευσε την πώλησή τους^[20] *«καταργώντας όλα τα άνομα κέρδη»* που προερχόταν από την πώλησή τους και διέταξε τη διενέργεια σχετικών ελέγχων από τους επισκόπους. Διευκρίνησε ότι οι καταχρήσεις αυτές πήγαζαν —εκτός από την προφανή και καταδικαστέα αισχροκέρδεια— από δεισιδαιμονία, άγνοια και ασέβεια^[21].

Οικονομική θεώρηση των συγχωροχαρτίων

Google Analytics

Τα συγχωροχάρτια αποτέλεσαν μια σημαντικότερη πηγή εσόδων για την καθολική εκκλησία, καθώς οι πιστοί καλούνταν να προσφέρουν χρήματα για να κερδίσουν τη συγχώρεση. Επιπλέον, η άυλη αυτή υπηρεσία της απαλλαγής από τις ποινές του καθαρτηρίου, έπαιρνε υλική μορφή στη μορφή του συγχωροχαρτίου, που αποδείκνυε και υπενθύμιζε την απαλλαγή αυτή.

Την εποχή των Σταυροφοριών, από τον 11ο μέχρι τον 14-15ο αιώνα, η μεγαλύτερη προσφορά που μπορούσε να κάνει οποιοσδήποτε κάτοικος της Ευρώπης προς την εκκλησία ήταν να «πάρει το σταυρό» (να γίνει σταυροφόρος). Αμέσως μικρότερη προσφορά ήταν η οικονομική ενίσχυση των Σταυροφοριών, μέσα από τις έκτακτες φορολογίες των βασιλέων της εποχής που είτε είχαν πάρει το σταυρό οι ίδιοι, είτε υποστήριζαν τους ευγενείς τους στην οργάνωση των εκστρατειών για τις Σταυροφορίες. Αντίστοιχα, η Καθολική Εκκλησία συγκέντρωνε χρήματα μέρος από τα οποία χρησιμοποιούσε για τη χρηματοδότηση των Σταυροφοριών και των μαχών κατά των Τούρκων^[22], με εισφορές, σημαντικό μέρος των οποίων αποτέλεσαν και τα έσοδα από τα συγχωροχάρτια. Οι Σταυροφορίες που οργανώθηκαν στην Ιταλία τον 14ο αιώνα διεξάγονταν κυρίως από μισθοφόρους οι οποίοι συντηρούνταν μέσω υπέρογκης φορολογίας που επέβαλε η εκκλησία και περιστασιακά από την επιτυχημένη προώθηση των συγχωροχαρτιών^[23].

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία

Εισαγωγικά

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία απουσιάζει πλήρως η θεολογική βάση του Καθαρτηρίου, των συγγνωστών και θανάσιμων αμαρτημάτων και του πλεονάσματος των καλών πράξεων των Αγίων, που αποτέλεσαν τη βάση για τα συγχωροχάρτια που χορήγησε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία. Παρ' όλα αυτά, ένας περιορισμένος αριθμός Πατριαρχών της Ορθόδοξης Εκκλησίας, κυρίως στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, εξέδωσαν σε άγνωστο αριθμό έντυπα, που ονομάζονταν *συγχωροχάρτια*, *συγχωρητήρια*, *συγχωρητικές ευχές* ή και *μετριότητες*.

Όπως αναλύεται παρακάτω, τα έντυπα αυτά δεν είχαν καμμία σχέση με "χαρτιά σωτηρίας" όπως λειτούργησαν σε μερικές περιπτώσεις στη Ρωμαιοκαθολική εκκλησία, αλλά ανέγραφαν τις σχετικές με την περίπτωση ευχές όπως προβλεπόταν στα εκκλησιαστικά λειτουργικά κείμενα, ώστε να εξυπηρετήσουν τις εξής ανάγκες:

1. Συνόδευαν τα σχετικά έγγραφα του πατριαρχείου που επικύρωναν την

άρση, από την ενδημούσα σύνοδο, σοβαρών εκκλησιαστικών επιτημιών ή και αφορισμού ζώντων, ή την άρση αφορισμού κεκοιμημένων. Σκοπός της ονομαστικής, χειρόγραφης ή και έντυπης *συγχωρητικής ευχής* ήταν να διαβαστεί από τους κατά τόπους πνευματικούς ιερείς ή μητροπολίτες, κατά τη διάρκεια της προβλεπόμενης από την περίπτωση ακολουθίας, αφού πρώτα γινόταν κοινοποίηση της συνοδικής απόφασης εντός του ναού, συνήθως τις Κυριακές ή σε ημέρες εορτής.

2. Κατ' εξαίρεση, και μόνο για το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων, λόγω των σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζε ως προς τη διάσωση των Αγίων Τόπων (συνεχείς τακτικοί και έκτακτοι φόροι, τόκοι αυτών, επισκευές λόγω παλαιότητας ή καταστροφών), δόθηκε με επικύρωση από το πατριαρχείο Κων/πόλεως, το προνόμιο της διανομής, **με προαιρετικό χαρακτήρα**, μεγάλου αριθμού τέτοιων εντύπων, ώστε:

- "*Χάριν ευχής και ευλογίας*" και μετά από εξομολόγηση, να χορηγείται σε όποιους επισκέπτες των αγίων τόπων το ήθελαν (τους λεγόμενους και *χατζήδες*), με αντάλλαγμα την εισφορά τους για τη διάσωση των χριστιανικών μνημείων. Το χαρτί αυτό δινόταν μόνο **σε όποιον το ζητούσε**, και επί της ουσίας δεν πρόσφερε τίποτε άλλο παρά την ευχή της εξομολογήσεως που λίγο πριν είχε διαβαστεί από τον ιερέα, τυπωμένη (ή και χειρόγραφη). Για τους επισκέπτες αυτούς, τα *συγχωροχάρτια* με την υπογραφή του Πατριάρχη, αποτελούσαν και τιμητικό τεκμήριο για την πραγματοποίηση του μακρινού ταξιδιού τους.
- Να χορηγηθούν ή να αποσταλούν ανώνυμα (δηλ. με κενούς τους χώρους συμπλήρωσης ονομάτων), δωρεάν ή με αντάλλαγμα κάποια εισφορά για τις ανάγκες των *Αγίων Τόπων*, με σκοπό να γραφτούν από ιερέα στον τόπο των αποδεκτών ονόματα ζώντων ή κεκοιμημένων (μεμονωμένα ή και ολόκληρων οικογενειών) ώστε να πραγματοποιηθεί μνημόνευση αυτών επάνω στην αγία τράπεζα. Και πάλι, η έντυπη ευχή **δινόταν προαιρετικά και μόνο σε όποιον την ήθελε**, διαφορετικά η καταγραφή των ονομάτων για μνημόνευση γινόταν σε απλό χαρτί. Η πρακτική αυτή κατά παρόμοιο τρόπο διατηρείται μέχρι και σήμερα, με την αναγραφή των ονομάτων των πιστών στα λεγόμενα *δίπτυχα*.

Εκκάθαρη είναι η διαφοροποίηση από τις πρακτικές της δυτικής εκκλησίας, όπως αυτή προκύπτει από έναν μεγάλο αριθμό δογματικών και συμβολικών κειμένων της Ορθοδοξίας, τα οποία παρατίθενται στην ανάλυση που ακολουθεί. Χαρακτηριστική και αντιπροσωπευτική τοποθέτηση είναι αυτή του πατριάρχη *Δοσίθεου Νοταρά*, η οποία ξεκαθαρίζει με σαφήνεια ποια είναι η σημαντικότερη διαφορά στη χρήση των ευχών της Ορθόδοξης Εκκλησίας σε σχέση με τα συγχωροχάρτια των λατίνων:

"Περί των συγχωρητικών γραμμάτων των της Καθολικής [ενν. Ορθόδοξης] Εκκλησίας Πατριαρχών...και τι λύουσιν αυτά...
...Απρίατος [δηλ. δεν αγοράζεται] γαρ η του Θεού χάρις,
αδωροδόκητον τω της Εκκλησίας μυστήριον, ουκ εμπόριον η του Χριστού Εκκλησία και οι θησαυροί αυτής ακαπήλευτοι...Ούτος δε ο πλούτος διήνοικται τοις μετανοούσι και μόνοις...παρέχονται δε τα συγχωρητικά παρά των αγιωτάτων Πατριαρχών ου μόνον τοις εις αυτούς αλλά και τοις ή εις Επίσκοπον ή και εις Πρεσβύτερον εξομολογηθείσι"^[24].

Επίσης, ότι τα συγχωροχάρτια των Ρωμαιοκαθολικών ουδεμία σχέση είχαν με τις Ορθόδοξες συγχωρητικές ευχές, μας βεβαιώνει και το γεγονός ότι, συγγραφείς στα χρόνια του λεγόμενου Νεοελληνικού Διαφωτισμού, με καυστική αντικληρικαλική πένα (όπως οι Χριστόδουλος Παμπλέκης, Ανώνυμος της Ελληνικής Νομαρχίας, Αδαμάντιος Κοραής, Ανδρέας Λασκαράτος κ.ά.), ουδεμία κριτική γι' αυτά περιλαμβάνουν στα κείμενα τους, ενώ ταυτόχρονα καταδικάζουν τη δυτική εκκλησία για τη χρησιμοποίησή τους.

Εκκλησιαστική επιστολογραφία

Στη ζωή της Εκκλησίας, από την εποχή του αποστόλου Παύλου και των άλλων αποστόλων, η επιστολή υπήρξε χαρακτηριστικό είδος της εκκλησιαστικής γραμματείας και αξιοποιήθηκε ευρύτατα στον ιστορικό βίο της Εκκλησίας όχι μόνο σε ιδιωτικό, αλλά και σε θεσμικό πλαίσιο. Όχι μόνο οι μεγάλοι πατέρες και συγγραφείς της Εκκλησίας έγραψαν πολλές επιστολές, αλλά η επιστολογραφία συχνά αναφερόταν σε άμεσα πρακτικά ή ποιμαντικά προβλήματα και υποκαθιστούσε θεσμικές εκκλησιαστικές λειτουργίες, όπως λ.χ. τη σύγκληση τοπικών συνόδων, με αποτέλεσμα μερικές αξιόλογες πατερικές επιστολές να έχουν αποκτήσει γενικότερο εκκλησιαστικό κύρος με τη συμπερίληψη τους στους επίσημους ιερούς κανόνες της Εκκλησίας^[25].

Σε θεσμικά πλαίσια η επιστολή συνδέθηκε άρρηκτα με τις οργανωτικές διοικητικές δομές της Εκκλησίας και με τη λειτουργία τού συνοδικού συστήματος. Μέσα στον πλούτο των μορφών της εκκλησιαστικής επιστολογραφίας, υπήρξαν και ποικίλες συνοδικές επιστολές, που αποστέλλονταν με απόφαση των Ιερών Συνόδων όπως οι *Επιτιμητικές* και οι *Συγχωρητικές*^[26].

Γενικά, τη λειτουργία των επιστολών στην εκκλησία μπορούμε να τη δούμε και στους κανόνες:

- 12. 74. ΑΠ
- 2. 4. Α'
- 12. 13. Δ'

- 3. Ζ'
- 13. Αγκ.,
- 11. 13. 19. Αντ.
- 2. 6. 7. 21. Σαρδ.,
- 42. Λαοδ.,
- 16. 19. 51. 67. 68. 77. 85. 88. 89. 93. 94. 95. 97. 120. 122. 133. Καρθ.,
- 1. Καρχ.,
- 2. Γρηγ. Νεοκ.,
- 89. Βασ.,
- 1. Κυριλ. κ.ά.

Η πρακτική έκδοσης και αποστολής τέτοιων αποδεικτικών εγγράφων, είτε αφοριστικών (τα οποία ονομάζονταν *"συνοδικά επιτίμια"*^[27]), είτε συγχωρητικών για άρση αφορισμών^[28], που δήλωνε ότι η Ιερά Σύνοδος έλαβε γνώση και εκδίκασε μια εκκλησιαστική υπόθεση, υπήρξε αναγκαία εξαιτίας των αποστάσεων που χώριζαν το πατριαρχείο από τις διάφορες ενορίες και καθιστούσε αδύνατη την παρουσία του πατριάρχη ή εκπροσώπου του. Τα συγχωροχάρτια αυτά ήταν επί της ουσίας Συνοδικά έγγραφα και το αποσταλέν *"από το πατριαρχείον συγχωρητικόν γράμμα"*^[29] μπορούσε να συνοδεύεται και από τη *"μετά του συγχωρητικού γράμματος συναποστελλομένην απάντησιν"*^[30] σχετικά με διάφορα ζητήματα. Για την επιβολή αλλά και για την άρση των επιτιμίων έπρεπε να πραγματοποιηθεί λειτουργική πράξη της εκκλησίας:

"Ὡσπερ το ανάθεμα κηρύσσεται δι' ειδικού εκκλησιαστικού τύπου επισήμως, ούτω και ο αναθεματισθείς κηρύσσεται λελυμένος του αναθέματος, τελούμενης της νομιζομένης επισήμου ειδικής εκκλησιαστικής τελετής"^[31].

Ακόμη και στην πιο γνωστή και χαρακτηριστική επιβολή βαρέων επιτιμίων που έγινε εκ μέρους της ορθόδοξης Εκκλησίας κατά το σχίσμα του 1054, ο Πατριάρχης Κυρουλάριος επέβαλε τα επιτίμια προς τους εκπροσώπους της δυτικής εκκλησίας χωρίς την παρουσία των ιδίων, αλλά απλώς με συνοδική εξέταση της υπόθεσης και σύγκληση της τοπικής, *ενδημούσης* συνόδου Κων/πόλεως και κατόπιν, ανάγνωση της απόφασης ενώπιον του λαού στον Ναό της Αγίας Σοφίας^[32].

Τα συγχωροχάρτια ως συνοδικά έγγραφα

Σύμφωνα με τον Πατριάρχη Δοσίθεο Νοταρά (1641-1707) *"συνήθεια επεκράτησε και παράδοσις αρχαία, ήτις και πάσιν έστι γνώριμος, ίνα δηλονότι δίδωσιν οι αγιώτατοι πατριάρχαι συγχωροχάρτιον εις το κοινόν της Εκκλησίας"* τα οποία *"εξ αρχής παρείχον και έως άρτι παρέχουσιν"*^[33]. Καθώς κάποιες αρχικές μορφές χειρόγραφων

συγχωρητικών εμφανίστηκαν επί πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιωακείμ 1431-1450^[34], το «εξ αρχής» με το οποίο εισάγεται η πρόταση του Δοσιθέου, *"αντιπροσωπεύει, απλώς, μια τυπική διατύπωση"*^[35]. Αυτό όμως συνέβαινε χωρίς να πραγματοποιηθεί κάποια μεταβολή στη δογματική διδασκαλία ή στη θεολογική βάση της ορθόδοξης εκκλησίας όσον αφορά την εξομολόγηση και τη μετάνοια αφού *"η παρουσία των γραπτών συγχωρητικών στους χώρους της καθ' ημάς Ανατολής, δεν απορρέει από κάποια συγκεκριμένη απόφαση των αρμόδιων εκκλησιαστικών αρχών. Τέτοια πράξη δεν εκδόθηκε ποτέ..."*^[36].

Σύμφωνα με εκκλησιαστικές μαρτυρίες της εποχής, οι πρακτικές αυτές θεωρούνταν ως *"μη αντικείμενοι μεν τοις ιεροίς κανόσι"*^[37] ενώ η εφαρμογή του μέτρου δεν ήταν γενικευμένη αλλά εμφανιζόταν *"κατά τόπους"* και *"κατά καιρικές περιστάσεις"*^[38].

Καταγράφεται ότι από την εποχή του Σχίσματος (1054), σε σύνολο 164^[39] Πατριαρχών του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, περίπου 30 -μεταξύ αυτών και ο Γρηγόριος Ε'- εξέδωσαν τέτοια χαρτιά, ενώ από τους 188 Πατριάρχες των λοιπών Πατριαρχείων (57 Ιεροσολύμων^[40], 56 Αλεξανδρείας^[41], 75 Αντιοχείας^[42]) άλλοι 30 περίπου έπραξαν το ίδιο^[43].

Στην πραγματικότητα, ούτε αυτό είναι βέβαιο αφού *"στον θρόνο των Ιεροσολύμων...των ένδεκα μόνο γνωρίζουμε εκδόσεις συγχωροχαρτιών...και για τα έντυπα συγχωρητικά που εκδίδονται στην Κωνσταντινούπολη, από το Οικουμενικό Πατριαρχείο γνωρίζουμε συγχωροχάρτια επτά, μόνο, πατριαρχών"*^[44]. Στην καταγραφή αυτή προστίθενται και μία ακόμη περίπτωση που έχει εκδοθεί από το πατριαρχείο Αλεξανδρείας^[45] και μία από το πατριαρχείο Αντιοχείας^[46].

Πάντως, σε όποιο βαθμό κι αν παρουσιάστηκε το φαινόμενο να δίνεται έντυπη η συγχωρητική ευχή της εξομολόγησης, ίσως σκόπευε να λειτουργήσει ως αντιστάθμισμα σε μια περίοδο όπου τα συγχωροχάρτια της λατινικής Εκκλησίας αποτελούσαν ισχυρό προσηλυτιστικό όπλο των Ρωμαιοκαθολικών μισσιονάριων, αν και ουδεμία σχέση είχαν μεταξύ τους, πέρα από την ομοιότητα στο όνομα. Σε μια εποχή ιδιαίτερα δύσκολη για θεολογική διαφώτιση, υπήρχαν αρκετοί Ορθόδοξοι που πίστευαν την υπόσχεση πως, με την προσχώρηση στον Ρωμαιοκαθολικισμό μπορούσαν να εξασφαλίσουν γραπτά βεβαιωμένα τη σωτηρία τους, ενώ παραμένοντας στην Ορθόδοξη Εκκλησία τέτοια εγγύηση δεν είχαν^[47].

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι υιοθετήθηκε ποτέ το σύστημα παροχής τους με τα πρότυπα της δυτικής εκκλησίας. Ήδη από την τελευταία βυζαντινή

περίοδο και συγκεκριμένα τον 13ο αιώνα, οι ορθόδοξοι θεολόγοι εξέφραζαν τα παράπονά τους για τα λατινικά συγχωροχάρτια (όπως ο Κωνσταντίνος Στιλβής^[48]) και το καθαρτήριο (όπως ο Μελέτιος Γαλησιώτης^[49]) που ήταν στενά συνδεδεμένο με την οικονομική πολιτική των αφέσεων.

Η αντίθεση αυτή ήταν σύμφωνη άλλωστε με την ορθόδοξη ερμηνεία της Γραφής (π.χ. Εξ. 33:19, Β' Βασ. 12:22) και τους κανόνες της ορθόδοξης εκκλησίας, σύμφωνα με τα οποία κανείς, εκτός από τον Θεό, δεν γνωρίζει ούτε έχει την βεβαιότητα, ότι θα συγχωρηθούν οι αμαρτίες κάποιου^[50] και για το λόγο αυτό, όλες οι συγχωρητικές ευχές της ορθόδοξης εκκλησίας, έχουν δυνητικό χαρακτήρα. Οι δεήσεις, επομένως, είναι αυτές που "ωφελούν και τους ζώντες και τους τεθνεώτες", για τη σωτηρία των οποίων "βεβαιότητα μπορεί να μην έχουμε, ελπίδα όμως δικαιολογείται και πρέπει να έχουμε", αφού "πολύ ισχύει δέησις δικαίου ενεργούμενη (Ιακ. 5:16)"^[51].

Ιστορικά, καταγράφεται μια σειρά από ορθόδοξες παρεμβάσεις που καταδικάζουν τα φαινόμενα αφέσεων και χρηματισμού:

- Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Ιερεμίας Β' (1536–1595), ειρωνευόταν τα παπικά συγχωροχάρτια, και διαμήνυε ότι όσοι θα παρείχαν άφεση αμαρτιών έναντι χρημάτων θα τιμωρούνταν με καθαίρεση^[52].
- Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας, Μητροφάνης Κριτόπουλος (1589–1639) έγραφε:

"Περί του εύχεσθαι υπέρ των κεκοιμημένων...η του Χριστού Εκκλησία...ευχάς και ικεσίας υπέρ εκείνων αναπέμπειν...ουκ εστί δε παρ' ημίν χρόνος διωρισμένος της εκείνων απολυτρώσεως, ουδέ λέγομεν dos τόσα χρήματα, ίνα λύτρωση τους γονείς σου ή τα τέκνα σου ή τους φίλους σου...ει δε τις των πρεσβυτέρων φωραθείη προς αργύριον τοιούτον τι ποιών, κολάζεται πικρότατα και ελεεινότατα".

- Ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων, Δοσίθεος Νοταράς, διαφοροποιεί τα συγχωροχάρτια της ορθόδοξης Εκκλησίας από εκείνα της δύσης, τα οποία και έμμεσα κατηγορεί αφού δικαιώνει τον Λούθηρο για τους αγώνες κατ' αυτών:

"ει ουν ο πάντων ταλάντατος και τολμητίας Λούτερος εκ της αιτίας των συγχωρητικών εγένετο Αιρεσιάρχης, και εν πολλοίς και μεγάλοις άκρος βλάσφημος, δια τα συγχωρητικά όμως δικαίως ηγωνήσατο"^[53].

Μάλιστα, διευκρινίζει τις ορθόδοξες θέσεις επάνω στο ζήτημα αυτό,

σε ένα κείμενο που είναι γνωστό ως *Ορθόδοξος Ομολογία του Δοσιθέου*, το οποίο κατείχε σημαντική θέση ανάμεσα στα δογματοσυμβολικά κείμενα αφού έτυχε "επανειλημμένως συνοδικής εγκρίσεως και αναγνωρίσεως παρά πασών των επί μέρους Ορθοδόξων Εκκλησιών εκθέτουσα δε επιστημονικώς και εν τω συνόλω επιτυχώς τα ορθόδοξα δόγματα"^[54].

"Τα, δια των τάδε ή τόσων λειτουργιών ή ευχών ή ελεημοσυνών ή συγχωρητικών του δεινός αρχιερέως ή του δεινός πατριάρχου απολύεσθαι την τάδε ψυχήν των κατεχόντων αυτήν ανιαρών (δηλ. οδυνών), αποβάλλομεν...ότι δε δύναμιν έχουσι ρύσασθαι εν τωδε τω οποιωδήποτε χρόνω, γενναίως αποστρεφόμεθα. Επί γαρ τω Θεώ μόνω, τω εχόντι απλώς τας κλεις του άδου και του θανάτου...και ειδότι τη ποσότητα και ποιότητα των ανθρωπίνων αμαρτιών, και τα κινήματα και εγκρύφια της καρδιάς, δι' ων προέρχεται η αμαρτία, κείται η λύτρωσις και ο διορισμός της λυτρώσεως, τη Εκκλησία δε μόνον εφείται το παρακαλείν".

Τη διαφοροποίηση ανάμεσα στις πρακτικές της Ορθόδοξης και της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, προσπάθησε να προβάλλει και η Ορθόδοξη Συνόδος του 1727. Αφορμή για την έκδοση ομολογίας από τη σύνοδο αυτή, που ήταν μία από τις "έντονα αντιλατινικές Συνόδους στην Κωνσταντινούπολη"^[55], ήταν "η Λατινική προπαγάνδα, δρώσα σκανδαλωδώς τότε εν τη ορθοδόξω ανατολή"^[56] η οποία, όπως αναφέρει και το συνοδικό κείμενο στην εισαγωγή του "τεχνάσμασιν απατηλοίς και σοφιστικάς κακομηχανίαις ου παύονται τους απλούστερους του ημέτερου γένους παραδιδάσκοντες"^[57]. Τα προσφερόμενα χαρτιά δεν παρέχουν βεβαιωμένα άφεση αμαρτιών (η οποία παραμένει πάντα εν χειρί δε Θεού^[58]), αλλά απλώς εύχονται **υπέρ της αφέσεως** των αμαρτιών:

"την εξουσίαν υπέρ της αφέσεως των αμαρτιών, ην εγγράφως διδομένην τοις ευσεβέσι η μεν Ανατολική του Χριστού Εκκλησία ονομάζει συγχωροχάρτια, Λατίνοι δε ταύτα καλούσι ιντουλγκέντζας, ομολογείν δίδοσθαι μεν παρά Χριστού εν τη αγία Εκκλησία, και την αυτών χρήσιν τοις πιστοίς σωτηριωτάτην είναι καταφυγήν, δίδοσθαι μέντοι τα τοιαύτα συγχωροχάρτια εν όλη τη Καθολική Εκκλησία και παρά των τεσσάρων αγιωτάτων Πατριαρχών, του Κωνσταντινουπόλεως, του Αλεξανδρείας, του Αντιοχείας και του Ιεροσολύμων"^[59],

και σε αντίθεση με την αυθαίρετη και αντικανονική χρήση των συγχωροχαρτιών της Δυτικής Εκκλησίας, σύμφωνα με την ίδια σύνοδο, όποτε χορηγήθηκαν τα αντίστοιχα των Ορθοδόξων, αυτό έγινε:

"...φειδομένως μέντοι και μετά πνευματικής επικρίσεως, και οίσπερ δει και ότε δει, καθώς η Ανατολική Εκκλησία εν ταις τοιαύταις υποθέσεσιν ακριβώς παρατηρεί, ουχί δ' ως η των Λατίνων και εν τούτοις προχωρεί άλογος ελευθεριότης και κατάχρησις, εξ ης όσα κακά ηκολούθησαν τη Δυτική Εκκλησία ουδένα λέληθε των απάντων."^[60]

Ορθόδοξα, δογματικά και συμβολικά μνημεία για τα συγχωροχάρτια και τη λύτρωση από του καθαρτηρίου:

- Μητροφάνους Κριτοπούλου Ομολογία Πίστεως (1625)

"Περί του εύχεσθαι υπέρ των κεκοιμημένων...η του Χριστού Εκκλησία...ευχάς και ικεσίας υπέρ εκείνων αναπέμπειν...ουκ εστί δε παρ' ημίν χρόνος διωρισμένος της εκείνων απολυτρώσεως, ουδέ λέγομεν dos τόσα χρήματα, ίνα λύτρωση τους γονείς σου ή τα τέκνα σου ή τους φίλους σου...ει δε τις των πρεσβυτέρων φωραθείη προς αργύριον τοιούτον τι ποιών, κολάζεται πικρότατα και ελεεινότατα"^[61].

- "Ορθόδοξος Ομολογία Πατριάρχου Δοσιθέου" 1672:

"Τα, δια των τάδε ή τόσων λειτουργιών ή ευχών ή ελεημοσυνών ή συγχωρητικών του δεινός αρχιερέως ή του δεινός πατριάρχου απολύεσθαι την τάδε ψυχήν των κατεχόντων αυτήν ανιαρών (δηλ. οδυνών), αποβάλλομεν...ότι δε δύναμιν έχουσι ρύσασθαι εν τωδε τω οποιωδήποτε χρόνω, γενναίως αποστρεφόμεθα. Επί γαρ τω Θεώ μόνω, τω εχόντι απλώς τας κλεις του άδου και του θανάτου...και ειδοίτη

Άλλωστε, το δυτικό αυτό φαινόμενο, καταδικάστηκε και το 1838 οπότε ο πατριάρχης Γρηγόριος ο ΣΤ εξαπέλυσε κοινή με τους άλλους πατριάρχες συνοδική εγκύκλιο "κατά των λατινικών καινοτομιών", ενώ, η άρνηση των συγχωροχαρτιών (και του καθαρτηρίου) περιλαμβανόταν και στην απάντηση του Πατριάρχη Ανθίμου VII στην εγκύκλιο του πάπα Λέοντα XIII που καλούσε τους Ορθοδόξους να προσέλθουν στη Ρωμαϊκή Εκκλησία^[67].

Προϋπόθεση έκδοσης των συγχωρητικών εγγράφων της συνόδου, εκτός από την προσεκτική μελέτη της κάθε υπόθεσης, ήταν απαραίτητα και η εξομολόγηση σε πνευματικό, του προσώπου που ζητά την άρση κάποιου βαρέως επιτιμίου:

"...παρέχονται δε τα συγχωρητικά παρά των αγιωτάτων Πατριαρχών ου μόνον τοις εις αυτούς αλλά και τοις ή εις Επίσκοπον ή και εις Πρεσβύτερον εξομολογηθείσι"^[68].

ποσότητα και ποιότητα των ανθρωπίνων αμαρτιών, και τα κινήματα και εγκρύφια της καρδιάς, δι' ων προέρχεται η αμαρτία, κείται η λύτρωσις και ο διορισμός της λυτρώσεως, τη Εκκλησία δε μόνον εφείται το παρακαλείν^[62].

■ Αποκρίσεις Ορθοδόξων Πατριαρχών προς Αγγλικανούς 1716-1725

"Το δε καθαρτήριο πυρ, το υπό των Παπιστών αναπλασθέν επί τω χρηματίζεσθαι παρά των απλουστέρων, τούτο ουδ' ακούσαι ανεχόμεθα όλως. Πλάσμα γάρ και μύθος εστίν ατεχνώς εκείνων γραώδης, επί χρηματισμώ και εξαπάτη των απλούστερων εφευρεθέν^[63].

■ Ορθόδοξη Συνόδος του 1727

"Την εξουσίαν υπέρ της αφέσεως των αμαρτιών, ην εγγράφως διδομένην τοις ευσεβέσι η μεν Ανατολική του Χριστού Εκκλησία ονομάζει συγχωροχάρτια...δίδοσθαι μέντοι τα τοιαύτα...φειδομένως...και μετά πνευματικής επικρίσεως, και οίσπερ δει και ότε δει, καθώς η Ανατολική Εκκλησία εν ταις τοιαύταις υποθέσεσιν ακριβώς παρατηρεί, ουχί δ' ως η των Λατίνων και εν τούτοις προχωρεί άλογος ελευθεριότης και κατάχρησις^[64].

"Καθαρτικώ δε όλως πυρί προσομιλείν τας των αποιχομένων ψυχάς και δι' αικισμών και βασάνων καθαίρεσθαι, ωρισμένοις τε

Κατόπιν, το τελετουργικό προέβλεπε ότι το κείμενο του συγχωρητηρίου διαβαζόταν "επάνω της κεφαλής του εις αυτόν εξομολογηθέντος...και επευχόμενος τα σωτήρια, και νουθετών, εκκλίνειν εκ του κακού και ποιείν αγαθόν^[69].

Αντίστοιχα, τα συγχωρητικά έγγραφα που αφορούσαν κεκοιμημένους, αναγιγνώσκονταν μετά από λειτουργία και μνημόσυνο πάνω στον τάφο^[70].

Αυτό περιγράφει και η ανώνυμη πηγή με τον τίτλο "Εκθεσις Χρονική" (16ος αι.^[71]):

"Ο πατριάρχης ημέραν καθ' ην έμελλε λειτουργήσαι όπως μήνυση αυτού ίνα εξέλωσιν αυτήν, έγγραψεν ουν και συγχωρητικόν γράμμα· ελθόντες γαρ οι του αυθεντός εξέωσαν αυτήν, και γεναμένης της θείας λειτουργίας στας ο πατριάρχης μετά δακρύων ανέγνωσε το της συγχωρήσεως γράμμα^[72].

Γενικά, τα Ορθόδοξα συγχωροχάρτια ή συγχωρητικές ευχές ή και συγχωρητικά γράμματα^[73], ήταν έγγραφα που εκδίδονταν ονομαστικά^[74] από το Συνοδικό όργανο του

καιροίς και ωρισμέναις ευποιίας κατά βουλήν ανθρώπου κεκαθαρμένας, ούτω του πυρός απαλλάττεσθαι τοις ευσεβώς φρονούσιν ουδόλως πιστεύεσθαι. *Εν χειρί δε Θεού κείσθαι μάλλον πάσας απλώς και κατά την δικαίαν και φιλανθρώπον αυτού ευδοκίαν τα προς άνεσιν και δεινών απαλλαγήν αυταίς ούτως οικονομείσθαι χρη δοξάζειν, επικαμπτομένου αναμφιβόλως του Κυρίου ταις πολλαίς ικεσίαις.*^[65]

- Προοίμιο εγκυκλίου της Ορθόδοξης Συνόδου του 1838

"Παρέστη ανάγκη όπως οι ορθόδοξοι Πατριάρχαι και επίσκοποι εκδώσωσι την παρούσαν εκκλησιαστικήν εγκύκλιον, ίνα προφυλάξωσι τους ορθοδόξους από τας πλάνας και τας βλασφημίας του Παπισμού εκ των όποιων αναφέρουσι και ελέγχουσι τας επομένας...το καθαρτήριον πυρ, το πρωτεϊον και το αλάθητον του Πάπα και τας αφέσεις των αμαρτιών δια της πωλήσεως συγχωροχαρτίων...παρανομούσιν αντιθέως εις την απόλυτον συγχώρησιν των παντοίων αμαρτημάτων...και την ανήκουστον και αντίθεον άφεσιν των μελλόντων και πραχθησομένων αμαρτημάτων"^[66].

Πατριαρχείου, με συγκεκριμένο αποδέκτη ή αποδέκτες και για τους εξής λόγους:

- Σε περιπτώσεις άρσης σοβαρών εκκλησιαστικών επιτιμιών ή αφορισμού, ζώντων. Πράξεις που μπορούσαν να επιφέρουν τέτοια επιτίμια μπορεί να ήταν η αποστασία, η αίρεση, το σχίσμα αλλά και πράξεις που έχουν δημόσιο αντίκτυπο και προκαλούν σκάνδαλο στην κοινότητα. Τα επιτίμια μπορεί να ήταν αργία, ισόβια αργία, καθαίρεση ή αφορισμός (αντιθέτως, "βαρέα" αμαρτήματα δεν θεωρούνται συνήθως, εκείνα που αφορούν αποκλειστικά τη συνείδηση των πιστών τα οποία συγχωρούνται με την εξομολόγηση σε ιερέα-πνευματικό)^[75].

- Περιπτώσεις άρσης αφορισμού μετά θάνατον, κατόπιν αιτήματος των συγγενών του θανόντος και εξέτασης της υπόθεσης.

Πράγματι, αυτές οι περιπτώσεις προσωπικών συγχωρητικών γραμμάτων περιλαμβάνονταν μέσα στα συνοδικά καθήκοντα:

"Χρέη και δικαιώματα της Συνόδου...πδ': Εκδίδει έγγραφα αφοριστικά ή συγχωρητικά κατά τας χρείας"^[76]

Τα έγγραφα αυτά αποστέλλονταν αποκλειστικά και μόνο από την Ιερά Σύνοδο του Πατριαρχείου. Έτσι, σε επιστολή Συνόδου προς τον

Ιερομόναχο Βαρλαάμ, επισκοπικό επίτροπο στην Σκύρο αναφέρεται:

Google Analytics

"Δεν έχετε την άδειαν ούτε διορισμόν εφημερίου ή πνευματικού να κάμνητε ούτε αφοριστικόν έγγραφον να εκδίδητε αλλά περί των τοιούτων θέλετε αναφέρεσθαι προς την Σύνοδον"^[77].

Απαγορευόταν επίσης στους απλούς ιερείς να επιβάλλουν ή να λύουν τέτοια επιτίμια κατά βούληση:

"...των ιερέων δεν εδόθη...να αφορίζουν όποιους θέλουν και να λύουν αφορισμόν"^[78].

Όπως ρητά ανέφερε ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Δοσίθεος Νοταράς:

"στάμπινα συγχωροχάρτια...άλλος αρχιερεύς δεν έχει εξουσίαν να δίδη του λαού παρά μόνον οι Ορθόδοξοι Πατριάρχαι"^[79].

Ακόμη κι αν επίσκοπος αφορίσει ή συγχωρήσει, έπρεπε τον τελευταίο λόγο να έχει η Σύνοδος:

"Τον αφορισθέντα παρ' επισκόπου...εάν μείζων σύνοδος προσδέξοιτο, ή κατακρίνει, στεργέτω την απόφασιν. Ο δήσας και λύειν δύναται... Εί δε σύνοδος τον αφορισθέντα εξετάσει, και παραλόγως εύροι τον αφορισμόν επενεχθέντα, δύναται το κακώς γενόμενον διορθούσθαι, και λύειν αυτόν"^[80].

Οι συνοδικές αυτές πράξεις μετά την έκδοση και αποστολή τους, έπρεπε να κοινοποιηθούν κατά τη διάρκεια της θείας λειτουργίας, τις Κυριακές ή σε σημαντικές γιορτές, όπως για παράδειγμα μια πατριαρχική πράξη του 1606 που αφορά την καθαίρεση και αφορισμό μητροπολίτη που τιμωρείται εξαιτίας σωρείας παραβάσεων:

"...προς τούτοις αφορισμένον...και ασυγχώρητον...και το παρόν συνοδικόν έγγραφον όπερ οφείλει αναγινώσκειται εις επήκοον παντός του λαού ετησίως κατά την σεβασμίαν ημέραν της Ορθοδοξίας..."^[81].

Κατά την άρση του επιτιμίου, τα συγχωρητικά γράμματα αποστέλλονταν, αλλά σε καμιά περίπτωση δεν ενεργούσαν με "μαγικό" ή αυτόματο τρόπο:

"περί του συγχωροχαρτίου δεσπότη γραπτέον. Πέρυσι ανήμερα την μεγάλην Πέμπτην με ήλθεν ομού μετά της αγίας σου επιστολής. Την εβδομάδα της διακαινισίμου ανοίχθη ο τάφος του δεδεμένου, έγινεν ακολουθία, παρά των ασκητών αγιανναητών, ανεγνώσθη το συγχωροχάρτι της υμετέρας παναγιότητος, ετάφη πάλιν τό λείψανον"^[82].

Έτσι, ακολουθούνταν συγκεκριμένες πρακτικές για την επιβολή και άρση των επιτιμίων, σύμφωνες με το Κανονικό Δίκαιο:

Google Analytics

"...τα επιτίμια...δεν επιβάλλονται αυτομάτως στον παραβάτη, αλλά κατόπιν σχετικής διαδικασίας από το αρμόδιο εκκλησιαστικό όργανο...Έφ' όσον όμως το εκκλησιαστικό όργανο δεν επιβάλλει το επιτίμιο αυτό για διαφόρους λόγους, ο κανόνας παραμένει ανενέργητος...είναι δυνατόν μετά την πάροδο ορισμένου χρόνου και εφ' όσον ο παραβάτης μετανοήσει ειλικρινώς να αρθεί ο αφορισμός αυτός."^[83].

Χαρακτηριστικό είναι το ειδικό εγχειρίδιο-εξομολογητάριο που τυπωνόταν στις αρχές του 1700 με σκοπό να διανέμεται δωρεάν στους επισκέπτες των αγίων τόπων και το οποίο προβάλλει το δίπτυχο μετάνοια-εξομολόγηση χωρίς να διαχωρίζει τη βαρύτητα των παραπτωμάτων:

"Προηγείται όμως κατά πάντα τρόπον η μετάνοια της εξομολογήσεως, διότι αφ' ου μετανοήσει τινάς πως εξέπεσεν από τη χάριν του θεού δια τα πταίσματά του και ζητά τον τρόπο της διορθώσεώς του, τότε ακολουθά ο τρόπος της εξομολογήσεως. Αλλ' ούτε δύναται τινάς να εξομολογηθεί θεαρέστως, αν πρότερον δεν μετανοήση εκ βάθους καρδιάς δια τα όσα έσφαλε και έπειτα να προστρέξη να τα φανερώσει εις τον Πνευματικόν αυτού πατέρα, ωσάν όπου μήτε τινάς ιατρός δίδει βοήθειαν εις τον ασθενή, αν εκείνος δεν φανερώσει το πάθος του."^[84].

Και προσθέτει στο κεφάλαιο που αναφέρεται στις υποχρεώσεις του εξομολόγου:

"...όποιος πνευματικός ζητά από τον εξομολογούμενο πληρωμήν δια να συγχωρήση τας αμαρτίας του, είναι ομολογουμένως Σιμωνιακός, δηλαδή καθηρημένος και αναθεματισμένος"^[85].

Αυτή η θέση της ορθόδοξης εκκλησίας που έβλεπε την εξομολόγηση ως θεραπεία και όχι ως απολογία σε δίκη, ήταν βασική ανάμεσα στις διαφορές που είχε με τη δύση:

"Στα δόγματα του επιτιμίου, των συγχωροχαρτιών...η καθολική Εκκλησία ιδιαιτέρως αναπτύχθηκε προς αυτή την νομικίστικη κατεύθυνση...που...τη χωρίζει από την Ανατολή"^[86].

Το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων

Η εμφάνιση των πρώτων συγχωροχαρτιών δεν μπορεί να χρονολογηθεί με ακρίβεια. Κάποιες αρχικές μορφές χειρόγραφων συγχωρητικών,

ενδεχομένως να υπήρξαν επί της εποχής του πατριάρχη Ιεροσολύμων Ιωακείμ 1431-1450^[87]. Κυρίως όμως, η εκτεταμένη χορήγηση συγχωρητικών για χρήσεις που θα αναφερθούν πιο κάτω, παρουσιάζεται στην τελευταία τριακονταετία του 16ου αιώνα.

Στην πραγματικότητα, το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων λόγω της θέσης του και του ιστορικού του ρόλου ως φύλακα των προσκυνημάτων είχε επωμισθεί βαρείες οικονομικές υποχρεώσεις, που απέρρεαν εκτός άλλων, από τους τακτικούς κρατικούς φόρους αλλά και απ' τα έκτακτα δοσίματα. Βρισκόταν έτσι σε διαρκή οικονομική ένδεια, πράγμα που είχε ως αποτέλεσμα να απαιτείται μια συνεχής προσπάθεια εξεύρεσης πόρων. Τα έκτακτα δοσίματα κυρίως ήταν αυτά που εξασθενούσαν τις οικονομικές δυνατότητες του Πατριαρχείου, γενικότερα, και του Αγίου Τάφου ειδικότερα.

Οι κατά καιρούς πατριάρχες των Ιεροσολύμων για να μπορέσουν ν' ανταποκριθούν σ' αυτές τις επιτακτικές ανάγκες κατέφευγαν σε περιодίες που ονομάζονταν "ζητείες". Για να μη δημιουργούνται υπόνοιες για απάτη, προηγείτο συνήθως μια πατριαρχική επιστολή, η "απανταχούσα", προς τους μητροπολίτες των ορθοδόξων επαρχιών, η οποία παρουσίαζε τα προβλήματα και καλούσε τους χριστιανούς να βοηθήσουν στη διατήρηση των Αγίων Τόπων:

"Νέα εντελώς περίοδος άρχεται διά τους Αγίους Τόπους από του 1517 ότε ο σουλτάνος Σελήμ Α' καταλύει το κράτος των Μαμελούκων της Αιγύπτου και υπάγονται έκτοτε ούτοι ως και ολόκληρος η Παλαιστίνη υπό τους σουλτάνους της Κωνσταντινουπόλεως. Χαράκτηριστικόν της περιόδου αυτής είναι η μακρά και επίπονος, δραματική πολλάκις, προσπάθεια σωτηρίας των Αγίων Τόπων υπό του Πατριαρχείου εκ των χειρών Λατίνων και Αρμενίων, οι οποίοι επεθύμουν την, παντί τρόπω, ιδιοποίησιν αυτών...Από της εποχής ταύτης το ελληνικόν έθνος αναλαμβάνει αληθή σταυροφορίαν προς υπεράσπισιν των Αγίων Τόπων, υπό την αιγίδα εμπνευσμένων πατριαρχών, εξικνουμένην μέχρι των καθ' ημάς χρόνων και παντοιοτρόπως εκδηλουμένην. Οι Έλληνες δηλ. είτε ως προσκυνηταί (χατζήδες), είτε ως δωρηταί (προσωπικοί δωρεαί, αναθήματα κ.λπ.) εκδηλώνουν το ακέραιον ενδιαφέρον των εμπράκτως προς τους Αγίους Τόπους, ερχόμενοι άμεσοι αρωγοί εις τας αόκνους προσπάθειας των εκάστοτε πατριαρχών της Αγίας Πόλεως, οι οποίοι πολλάκις, διά να συμπληρώσουν τα αναγκαιούντα απαραίτητα ποσά, τα οποία ευχερώς και άνευ ουδεμιάς δυσχέρειας διαθέτουν οι εποφθαλμιώντες τα ιερά προσκυνήματα, ηναγκάσθησαν και ηναγκάζονται (προς τιμήν των) να διατρέχουν πάσαν οδόν ως επαίται."^[88]

Και πρέπει να προστεθεί ότι οι υποχρεώσεις του πατριαρχείου δεν

περιορίζονταν μόνο στους φόρους, ούτε οι φροντίδες αφορούσαν μόνο στις επισκευές συντήρησης των μνημείων εξαιτίας φυσικών καταστροφών, των βιαιοπραγιών ή της παλαιότητας. Αντιθέτως, το πατριαρχείο:

"...κάθε φορά πού χρειάστηκε ανταποκρίθηκε στις οικονομικές ανάγκες των διδασκάλων, κυρίως στα σχολεία των οποίων είχε τήν άμεση εποπτεία. Αυτό ισχύει για τους δύο διδασκάλους της Σχολής Βουκουρεστίου, για τους διδασκάλους της Σχολής Καστοριάς, καθώς επίσης και για τους δύο διδασκάλους της Σχολής Ιασίου. Ακόμη, η ίδια φροντίδα παρατηρείται για τον διδάσκαλο στό σχολείο της Γιάφας και για τους διδασκάλους της σχολής Τρικάλων Κορινθίας"^[90].

Επιπλέον, όπως και όλα τα πατριαρχεία, φρόντιζε ώστε να πληρώνει για *"...τα χαράτσια...τον κεφαλικόν φόρον...σχολάς, σχολεία, τυπογραφεία, γηροκομεία, πτωχοκομεία, λεπροκομεία, βιβλιοθήκας..."* ή να εξαγοράζει αιχμαλώτους^[91].

Στο πλαίσιο των αναγκαιοτήτων αυτών, επετράπει ειδικά στο πατριαρχείο Ιεροσολύμων (ως "κατ' έθος" προνόμιο) το τύπωμα και μοίρασμα *συγχωροχαρτιών*, προνόμιο που συνήθιζε να επικυρώνει με πατριαρχικό και συνοδικό γράμμα και ο εκάστοτε Πατριάρχης Κων/πόλεως^[92].

Και πράγματι, τις δύο φορές που παρουσιάστηκε πρόβλημα παραβίασης του προνομίου αυτού, η αντίδραση ήταν άμεση. Οι Πατριάρχες, θέλοντας να εμποδίσουν την αυθαιρεσία και να σταματήσουν τους *"παράνομους εκδότες"*, εξέδωσαν αυστηρά πατριαρχικά σιγίλια^[93] και έντονες απαγορεύσεις.

Στη μία των περιπτώσεων ήταν ο αρχιεπίσκοπος Ανανίας της Μονής του Σινά

«ΑΒΡΑΜΙΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΠΑΛΑΙΣΤΗΝΗΣ. Ἡ Μετριότης ἡμῶν ἀπὸ τῆς χάριτος, δωρεᾶς τε καὶ ἐξουσίας τοῦ Παναγίου καὶ Ζωαρχικοῦ Πνεύματος τῆς δοθείσης παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῖς Θείοις καὶ Ἱεροῖς αὐτοῦ Μαθηταῖς καὶ Ἀποστόλοις, εἰς τὸ δεσμεῖν τε καὶ λύειν τὰς τῶν ἀνθρώπων ἀμαρτίας εἰρηκότος αὐτοῖς, λάβετε Πνεῦμα Ἅγιον, ἄντινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἄντινων κρατῆτε, κεκράτηνται. Καὶ ὅσα ἀν δῆσητε καὶ λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς, ἔσται δεδεμένα καὶ λελυμένα ἐν τοῖς Οὐρανοῖς. Ἐξ ἐκείνων δὲ καὶ εἰς ἡμᾶς ἀλληλοδιαδόχως ταύτης διαβάσης τῆς Θείας χάριτος, ἔχει συγκεχωρημένον καὶ τὸ κατὰ Πνεῦμα αὐτῆς τέκνον [ὄνομα του πιστοῦ]. Εἰ ὅσα καὶ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος ἤμαρτε καὶ εἰς Θεὸν ἐπλημμέλησεν, ἐν λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ διανοίᾳ. Ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως καὶ ἐν πάσαις αὐτοῦ ταῖς αἰσθησεσι. Καὶ ἡ ὑπὸ κατάραν ἢ ἀφορισμὸν Ἀρχιερέως, ἢ Ἱερέως ἐγένετο, ἢ πατρὸς ἢ μητρὸς αὐτοῦ, ἢ τῷ ἰδίῳ ἀναθέματι ὑπέπεσεν, ἢ ὄρκον παρέβη, ἢ ἄλλοις τισὶν ἀμαρτήμασι ὡς ἄνθρωπος ὢν, κατὰ διαφόρους καιροὺς περιεπάρη, καὶ ταῦτα Πνευματικοῖς πατράσιν ἐξομολογήσατο, καὶ τὸν

που στα 1680 πήρε την πρωτοβουλία έκδοσης συγχωροχαρτιών ώστε να ενισχύσει οικονομικά τη Μονή, ενώ στη δεύτερη, υπήρξε μια προσπάθεια έκδοσης συγχωροχαρτιών από τον αρχιεπίσκοπο των Αχριδών στα 1742.

Έτσι, το σιγίλιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου που εκδόθηκε το 1691 από τον πατριάρχη Καλλίνικο Β' ανέφερε:

"Πατριαρχικόν γαρ τούτο προνόμιον ιδιαίτατον και κατ' ουδέν εις άλλον δαιβαίνειν δύναται". Παρόμοια αναφορά γίνεται και στον *Συνοδικό Τόμο* που εξέδωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο το 1688 καθώς και άλλα σιγίλια, τα οποία τονίζουν ότι οι *"παράνομες"* συγχωρητικές ευχές *"ουκ έχουσιν την των νομίμων δύναμιν και ενέργειαν"* και ότι όποιος τα δίνει είναι *"παράνομος"* και όποιος τα λαβαίνει *«επάρατος»*^[94]. Τελικά, η πίεση που ασκήθηκε και τα μέτρα που πάρθηκαν, ανάγκασαν τους υπευθύνους να υποχωρήσουν και να ευθυγραμμιστούν με τις αποφάσεις των πατριαρχείων και έτσι ηρέμησαν τα πράγματα εντελώς, χωρίς να δημιουργηθούν μονιμότερες καταστάσεις^[95].

Στο ερώτημα, ποιο βαθμό διάδοσης είχαν ανάμεσα στο λαό, και ποια ήταν η χρήση των συγχωρητικών που εξέδιδε το πατριαρχείο Ιεροσολύμων, παίρνουμε ενδιαφέρουσες απαντήσεις από τις μαρτυρίες που υπάρχουν για τα οικονομικά των περιόδων του Πατριαρχείου. Στην αναλυτική καταγραφή επισκέψεων και πράξεων για τις τρεις περιόδους που διενεργήθηκαν κατά τα έτη 1720-1726^[96] βλέπουμε ότι τα συγχωροχάρτια αποτελούν μόλις το 8% των συνολικών πράξεων εισφορών. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, σε μια περίοδο που ο λαός έχει το θρησκευτικό του αίσθημα αρκετά ανεπτυγμένο, δεν φαίνεται να δείχνει αυξημένη προτίμηση στα έντυπα αυτά, με αποτέλεσμα, σε 81 προορισμούς, από τις 76 πράξεις εισφορών, μόνο 6 από αυτές να αφορούν τα συγχωροχάρτια. Αυτό φανερώνει και του μη υποχρεωτικού χαρακτήρα τους (έστω μέσω μιας πίεσης από την προβολή της αυθεντίας της Εκκλησίας στο ζήτημα της σωτηρίας), αλλά και την διαφορετική θεολογία των ορθοδόξων συγχωρητικών, αφού είναι δύσκολο να ερμηνευθεί για ποιο λόγο οι χριστιανοί, είτε αφορισμένοι, είτε κάτω

παρ' αὐτῶν Καρδία ἐκ καρδίας ἐδέξατο, καὶ πληρῶσαι προεθυμήθη. Ἐκ πάντων τούτων τῆς ἐνοχῆς τε καὶ τοῦ δεσμοῦ λύομεν αὐτὸν, καὶ ἐλεύθερον ἔχομεν καὶ συγκεχωρημένον τῇ παντοδυνάμῳ ἐξουσίᾳ καὶ Χάριτι τοῦ Θεοῦ καὶ προσκυνητοῦ Πνεύματος. Ὅσα δὲ διὰ λήθην ἀνεξομολόγητα εἶασε, κάκεῖνα πάντα συγχωρήσειεν αὐτῷ ὁ Ἐλεήμων Θεὸς δι' ἰδίαν φιλανθρωπίαν καὶ ἀγαθότητα. Πρεσβείαις τῆς Ὑπερευλογημένης Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας. Τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου πανευφήμου Ἀποστόλου Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ πρώτου Ἱεράρχου τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ πάντων τῶν Ἁγίων ἀμήν. 1780.»

— Συγχωροχάρτι του πατριάρχη Αβράμιου, 1780.

Εδώ (<http://sfrang.com/historia/graphics/egggrafa/imagepages/sygxo3.htm>) η φωτογραφία του^[89].

από άλλα επιτίμια, είτε ετοιμοθάνατοι, δεν επεδίωξαν να αποκτήσουν μια βέβαιη θέση στον Παράδεισο ή μια εύκολη λύση στη συγχώρεση των αμαρτιών τους με την απόκτηση ενός χαρτιού.

Έτσι, διευκρινιστική για τον ρόλο των εντύπων αυτών, είναι μια επιστολή του πατριάρχη Χρύσανθου, στην οποία εξηγεί το λόγο απόκτησής τους:

"Στέλλομεν της εντιμότητας σας, χάριν ευχής καί ευλογίας είκοσι συγχωροχάρτια..."^[97].

Και συνεχίζει στο ίδιο:

"...και είκοσι κομποσχοίνια όλα αγιασμένα επάνω εις τόν άγιον καί ζωδόχον Τάφον τα οποία θέλετε δεχθή ως χάριν ευχής, και ευλογίας"^[98].

Κατά συνέπεια, τα συγχωρητικά δεν φαίνεται να προσέφεραν τίποτε περισσότερο από την λεγόμενη "ευλογία", όπως και τα άλλα ιερά αντικείμενα που συνήθως προσφέρονται σε τόπους προσκυνήματος. Δεν θα μπορούσαν άλλωστε τα χαρτιά αυτά να συσχετιστούν με τη σωτηρία του πιστού, σε μια περίοδο που ο Κοσμάς ο Αιτωλός δίδασκε πως οι χριστιανοί για να έχουν παρησία ώστε να απευθύνονται προς το θεό, για να τους συγχωρέσει και να δεχθεί τη μετάνοια για τις αμαρτίες τους, οφείλουν να αγαπούν, να φροντίζουν και να συγχωρούν τους εχθρούς τους αλλιώς *"χίλιες χιλιάδες καλά νά κάμουν, και το αίμα τους να χύσουν δια την αγάπην του Χριστού, εις την κόλασιν πηγαίνουν"*^[99]. Αλλά και για την Ορθόδοξη Θεολογία της εποχής (όπως ακριβώς αναφέρει και η *Ομολογία Δοσιθέου* στα 1672), τα χαρτιά αυτά δεν είχαν καμμία δύναμη να εξαλείψουν τις αμαρτίες:

"Τι αποτέλεσμα ενεργούσιν οι ξυγχωρητικοί ούτοι χάρται; Ρητέον ότι ουκ εξαλείφουσι γε το των αμαρτιών πταίσμα"^[100]

Όπως καταγράφει στις σημειώσεις του ο *Κρούσιους Μάρτιν*, στις περιπτώσεις προσωπικής χορήγησης του συγχωροχαρτιού σε πιστούς κατά τη διάρκεια των περιοδειών, αυτό γινόταν κατόπιν διαπιστώσεως της ειλικρινούς μετανοίας^[101].

Έτσι γινόταν άλλωστε και στην περίπτωση των *χατζήδων* που θεωρούσαν, όπως και πολλοί πατέρες της εκκλησίας, μεγάλη ευλογία να παραβρεθούν στους Αγίους Τόπους. Εκεί, μπορούσαν να πάρουν ένα *συγχωροχάρτι* με την υπογραφή του πατριάρχη (που θα χρησίμευε και σαν τεκμήριο για την πραγματοποίηση του ταξιδιού τους), αφού όμως πρώτα εξομολογηθούν σε πνευματικούς των Ιεροσολύμων^[102]

Μία ακόμη χρήση του συγχωροχαρτιού στην Ορθόδοξη Εκκλησία ήταν η τέλεση των λεγόμενων *μνημοσύνων* που τελούνται στην ορθόδοξη εκκλησία με βάση την ερμηνεία της Αγίας Γραφής στα *Νεεμ. 9:1-3, Β' Μακ. 12:39-45* και την πατερική παράδοση:

"...η Εκκλησία προς τὰ μέλη της, τα οποία απέρχονται από τη ζωή, διατηρεί κοινωνία και μετά το θάνατο τους δια των μνημοσυνών...μνημονεύει κατά πρώτον τα κοιμηθέντα μέλη της σε κάθε Θ. Λειτουργία και προσεύχεται αδιαλείπτως προς τό Θεό 'υπέρ αυτών'. Για το λόγο δε αυτό άλλωστε έχει καθιερώσει και τα δίπτυχα."^[103]

Το δίπτυχο είναι ένα χαρτί επάνω στο οποίο γράφονται τα ονόματα των 'ζώντων' και των 'τεθνεώτων' που σήμερα συμπληρώνεται από τους πιστούς και δίνεται στους ιερείς για να μνημονεύσουν τα ονόματα στη θεία λειτουργία. Επί Τουρκοκρατίας αλλά και μεταγενέστερα, το λεγόμενο *συχωροχάρτι* ανήκε στην ορολογία της *Λειτουργικής* και σήμαινε και "*κατάλογος των ζωντανών και πεθαμένων για μνημόνεμα*" [104].

Ο ίδιος ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Χρύσανθος Νοταράς, ένας από τους πατριάρχες που γνωρίζουμε ότι εξέδωσε συγχωροχάρτια, γράφει το 1726 ότι τα χαρτιά αυτά θα συμπληρωθούν από τον πνευματικό ιερέα των αποδεκτών και όχι από τους ίδιους, ενώ παρέχονται "*χάριν ευχής*"

"Στέλλομεν της εντιμότητας σας, χάριν ευχής καί ευλογίας είκοσι συγχωροχάρτια, με το να μην ηξεύρομεν όμως τα τίμια σας ονόματα, τα στελνομεν ανοικτά, και ο ευρισκόμενος αυτού πνευματικός, ας εχη θέλημα από λόγου μας να τα γράψη με την ευχήν και ευλογίαν..."^[105]

Ενδεικτικό όμως και για τα ελάχιστα χρήματα που μαζεύονταν, έστω και με τη συμβολή των συγχωρητικών, είναι το οικονομικό αποτέλεσμα των τριών περιοδειών που προαναφέρθηκαν:

"Οι τρεις μεγάλες περιοδείες του Χρύσανθου, που αποκλειστικό σκοπό είχαν τη συλλογή ελεών, πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των ετών 1720-1726 [...] κάλυψαν μέρος μόνο των δαπανών που απαιτήθηκαν για την ανακαίνιση του τρούλλου του ναού της Αναστάσεως."^[106]

Το τελευταίο συγχωρητικό που καταγράφεται στην ιστορία του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων, είναι αυτό που εξέδωσε το 1928 ο πατριάρχης Ιεροσολύμων Δαμιανός. Επίσης, σύμφωνα με ερευνητές, βρέθηκαν επίσημα συγχωροχάρτια σε κυκλοφορία μέχρι και το 1955^[107] και σε αυτό συντέλεσε ίσως το γεγονός ότι και μέχρι τη δεκαετία του 1970 "*η οικονομική κατάσταση της αδελφότητος...είναι λίαν*

περιορισμένη, αι δε υποχρεώσεις αυτής μεγάλοι και ποικίλοι, ένεκα δε τούτου καταφεύγει ενίοτε προς το ευσεβές γένος των Ελλήνων, να τη συνδρομή αυτών ανταποκριθή εις τας υποχρεώσεις αυτής και διαφύλαξη την...ιεράν παρακαταθήκην^[108].

Τα τελευταία αυτά συγχωροχάρτια πάντως θα πρέπει να ήταν εξαίρεση μέσα σε μια μακρά περίοδο, καθώς το 1926 ο Αλέξανδρος Φιλαδελφεύς γράφει σχετικά με τις "συγχωρητικές ευχές":

"...δεν γνωρίζω όμως εάν εκδίδονται τοιαύτα και μέχρι σήμερα. Απετάθημεν προς όλους τους παρ' ημίν Θεολόγους, μέχρι και αυτού του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών, όστις διετέλεσεν επί μακρόν κληρικός εν Ιεροσολύμοις, αλλ' ουδείς ηδυνήθη να μας δώση σαφείς και ακριβείς περί τούτων πληροφορίας^[109].

Προσπάθειες εξωμοίωσης ανατολικών και δυτικών συγχωρητικών

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία, η εφαρμογή του φαινομένου επίδοσης των συγχωροχαρτιών, σε όποιο βαθμό έγινε, ήταν αποτέλεσμα πολλαπλών αναγκαιοτήτων, όπως η άσκηση της δικαστικής δικαιοδοσίας που είχε επί τουρκοκρατίας, η ανάγκη για οικονομική στήριξη του έργου και των υποχρεώσεων της, χωρίς να μπορούν να αποκλειστούν και περιπτώσεις προσωπικής αστοχίας ή ευκαιριακής επιδίωξης πλουτισμού. Σε αυτές τις περιπτώσεις ανήκει και αυτή που αναφέρει ο *Serhii Plokyh* στο βιβλίο του *The Cossacks and Religion in Early Modern Ukraine*. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι η μοναδική μαρτυρία που παραθέτει προέρχεται από έναν πρώην Ορθόδοξο Επίσκοπο που εγκατέλειψε την Ορθοδοξία για να προσχωρήσει στην Ουνία, και η περίοδος στην οποία αναφέρεται είναι μία από τις πιο ταραγμένες εποχές δύσκολων αγώνων της Ορθόδοξης Εκκλησίας ενάντια στη λατινική προπαγάνδα, που "επέβαλε με καταπιεστικά μέσα την λατινική Ουνία" στη Μικρή Ρωσία και την Ουκρανία^[110].

Σύμφωνα με τη μαρτυρία αυτή, κάποιος εκπρόσωπος του κλήρου της Ορθόδοξης Εκκλησίας "όπως ο έμπορος δείχνει το εμπόρευσμά του και το πουλάει μέσα στο ναό, με αυτό τον τρόπο πουλούσε την πλήρη άφεση αμαρτιών για ένα τάλιρο, την μερική για μισό τάλιρο και τη μικρή για έξι γρόσια". Στηριζόμενος στην ίδια μαρτυρία, ο συγγραφέας, ισχυρίζεται τελικά ότι "η πρακτική αυτή έκανε φανερό τη διαφθορά που επικρατούσε σε ολόκληρη την Ανατολική Ορθόδοξη εκκλησία" και ότι οι ιεράρχες της ανατολής (χωρίς να εξαιρεί κανέναν), εξέδιδαν αναθέματα ή πιστοποιητικά άφεσης τα οποία Ορθόδοξοι κληρικοί μετέφεραν στην Ουκρανία για να τα πουλήσουν σε όποιον θα πλήρωνε τα περισσότερα. Μάλιστα ισχυρίζεται η πρακτική αυτή οδήγησε σε ριζικές μεταρρυθμίσεις

που παραλληλίζονται με αυτές της προτεσταντικής κίνησης από τον Λούθηρο.

Google Analytics

Αν και σε αντίθεση με τους παραπάνω ισχυρισμούς, "ο ανατολικός χριστιανισμός δε γνώρισε φαινόμενα του δυτικού χριστιανισμού, όπως είναι η Μεταρρύθμιση, η Αναγέννηση και ο Διαφωτισμός"^[111], επίσης, στην Ορθόδοξη Εκκλησία αποδίδεται η έκδοση συγχωροχαρτιών όχι σε όλους, αλλά σε 60 από τους 352 Πατριάρχες (και με μεγαλύτερη βεβαιότητα μόνο στους 20 από αυτούς), ενώ ταυτόχρονα, δεν μαρτυρούνται "πλήρεις", "μερικές" ή "μικρές" "αφέσεις". Επίσης, το πλαίσιο στο οποίο λειτουργούσαν οι συγχωρητικές ευχές στην Ορθόδοξη Εκκλησία και η θεολογία ήταν διαφορετικά, ενώ όλες οι τοπικές συνοδικές αποφάσεις και ομολογίες πίστεως καταδικάζουν το δυτικό αυτό φαινόμενο.

Επιπλέον, υπάρχουν και εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις για τη Ρωσική Εκκλησία:

- *"Η ρωσική εκκλησία ποτέ δεν κατασκεύασε καθαρτήριο, και πούλησε έπειτα συγχωροχάρτια για να βγάλει τους ανθρώπους από εκεί."*^[112]
- *"Κανένα Ρωσικό ισοδύναμο των συγχωροχαρτιών δεν αναπτύχθηκε ποτέ."*^[113]
- *"Η ανατολική εκκλησία διαφέρει από τη Ρωμαϊκή...Ο απόλυτος προορισμός δεν είναι αποδεκτός, ούτε η μεταφορά αξιωμαθιών από τον ένα αμαρτωλό στον άλλο, ούτε ειδικά συγχωροχάρτια για νεκρούς ή ζωντανούς"*^[114]

Σύμφωνα με κάποιες απόψεις, "τα φερέφωνα της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας και των ουνιτικών τάσεων θα επιμείνουν, σε πολλές περιπτώσεις, και από πολύ νωρίς, στη διαπίστωση ότι και η ανατολική ορθοδοξία γνώριζε, χρησιμοποιούσε και νομιμοποιούσε τα συγχωροχάρτια. Η διαπίστωση αυτή, που θεωρήθηκε ότι δικαίωνε την δυτική πρακτική χρησιμοποιήθηκε, κυρίως, για να συνδεθούν τα συγχωροχάρτια με τη θεωρία του πουργατόριου, του 'καθαρτηρίου πυρός', απέναντι στην οποία η ανατολική εκκλησία και οι ορθόδοξοι θεολόγοι είχαν κρατήσει ανεπιφύλακτα απορριπτική στάση. Στην έλλειψη αναστολών από την πλευρά της δυτικής εκκλησίας πρέπει να οφείλεται και το ότι οι δύο συστηματικότερες διαπραγματεύσεις που διαθέτουμε για το θέμα των ορθόδοξων συγχωροχαρτιών, διαποτισμένες, ωστόσο, και αυτές, από πνεύμα πολεμικής, οφείλονται σε καθολικούς θεολόγους."^[115]

Επιπλέον, αρκετοί μελετητές διαπιστώνουν το γεγονός ότι "...η ανατολική

εκκλησία, και οι αρχαίες κοινωνίες των νεστοριανών και Μονοφυσιτών στην ανατολή, είναι ξένοι στο ρωμαιοκαθολικό δόγμα και την πρακτική όσον αφορά τα συγχωροχάρτια.^[116] ενώ η έννοια του επιτιμίου "...θεσπίζεται αλλά δεν αναπτύχθηκε ποτέ στην ανατολή στις επιμελημένες αναλογίες και με τις μηχανικές διατάξεις που έδωσαν αφορμή για την πώληση των συγχωροχαρτιών στη δύση"^[117]

Ταυτόχρονα, για την Ορθόδοξη Εκκλησία δεν υπάρχει δογματικό στήριγμα στο ζήτημα αυτό, αφού ουδέποτε θεσπίστηκε από Οικουμενική Σύνοδο^[118], ενώ εξ αρχής δήλωνε την αντίθεσή της στην πρακτική αυτή της καθολικής Εκκλησίας^[119].

Οι αντιφάσεις των καθολικών θεολόγων που θέλησαν να αποδείξουν ότι το καθαρτήριο και τα συγχωροχάρτια διδάχθηκαν από τους ορθοδόξους, ήταν δύσκολο να γεφυρωθούν, αφού τα συγχωροχάρτια είχαν σκοπό την απαλλαγή από τη φωτιά του καθαρτηρίου:

"Οι Ορθόδοξοι [...] δεν δέχονται το Καθαρτήριο, αλλά πιστεύουν σε κάτι που είναι το ίδιο πράγμα τελικά, αν και απορρίπτουν συγκεκριμένα την ιδέα της εξαγνιστικής φωτιάς."^[120]

Έτσι, παρά τις προσπάθειες αυτές, είναι φανερό ότι το φαινόμενο των συγχωροχαρτιών ουδέποτε απετέλεσε θεσμοθετημένο κομμάτι στη θεολογία και πρακτική της Εκκλησίας σύμφωνα με την κρίση έγκριτων ιστορικών και θεολόγων:

- "Οι δογματικές διαφορές συνεπάγονται απαραίτητως ορισμένες παραλλαγές στην πνευματική έμφαση. Κατά συνέπεια, η χριστιανική ανατολή παρέμεινε ξένη ως προς τη δικανική σύλληψη της σωτηρίας που είναι κυρίαρχες στη δύση από τους μεσαιωνικούς χρόνους (τα δόγματα της αξιομισθίας του Ιησού Χριστού και των συγχωροχαρτιών) που τόσο βαθιά έχουν επηρεάσει τη δυτική πνευματικότητα."^[121]
- "Η Ορθόδοξη Εκκλησία ποτέ δεν ενέκρινε τον Πελαγιανισμό και αποδοκίμαζε την αριθμητική της αξιομισθίας που φάνηκε να υπονοείται από τα ρωμαϊκά δόγματα των συγχωροχαρτιών και του καθαρτηρίου."^[122]
- "Το σύστημα των συγχωροχαρτιών ποτέ δεν υιοθετήθηκε από την Ορθόδοξη Εκκλησία."^[123]

Ασφαλώς, στη διαμάχη τους με τους Προτεστάντες, οι οποίοι χρησιμοποιούσαν ως επιχείρημα το γεγονός ότι ούτε οι Ορθόδοξοι αναγνώριζαν το δόγμα του καθαρτηρίου, κάποιιο Καθολικοί υποστήριξαν

ότι και οι Ορθόδοξοι είχαν διδάξει το καθαρτήριο και τα συγχωροχάρτια^[124].

Google Analytics

Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όμως το γεγονός ότι, ακόμη και καθολικοί θεολόγοι όπως ο *Adrian Fortescue*, στην προσπάθειά τους να συμβιβάσουν τις διδασκαλίες των δύο εκκλησιών (Ορθόδοξης και Ρωμαιοκαθολικής) παραδέχονται την άρνηση των Ορθόδοξων να αναγνωρίζουν το Καθαρτήριο, τις φωτιές του Καθαρτηρίου και τα συγχωροχάρτια:

- *"Οι Ορθόδοξοι διαφέρουν από εμάς ως προς το τι συμβαίνει μετά θάνατον. [...] Η άποψή τους φαίνεται να υποστηρίζει ότι όλοι οι νεκροί κοιμούνται και περιμένουν σε μια μέση κατάσταση την ημέρα της κρίσης [...] Και αρνούνται το δόγμα μας του καθαρτηρίου και αγανακτούν με τα συγχωροχάρτια μας [...] Το σημείο στο οποίο ιδιαίτερα ενίστανται είναι η φωτιά του καθαρτηρίου."*^[125]

Ταυτόχρονα, τους ισχυρισμούς κάποιων Καθολικών ότι οι Ορθόδοξοι δίδαξαν το Καθαρτήριο, απέρριψαν και οι Προτεστάντες που γνώριζαν ότι το δόγμα του καθαρτηρίου οι Ορθόδοξοι δεν το αποδέχονταν:

- *"Η προτεσταντική απόρριψη του δόγματος του καθαρτηρίου περιελάμβανε μερικές φορές το επιχείρημα ότι "η ελληνική εκκλησία δεν το υιοθέτησε ποτέ", αν και οι Ρωμαιοκαθολικοί, οι οποίοι δήλωναν την αντιπαράθεση που υπήρχε μεταξύ των Ελλήνων πατέρων και των "πρόσφατων" Ανατολικών θεολόγων, ισχυρίζονταν ότι δίδασκε τόσο το καθαρτήριο όσο και τα συγχωροχάρτια"*^[126].

Είναι γενικά αποδεκτό ότι *"το Ορθόδοξο διαφέρει από το καθολικό δόγμα [...] στο καθαρτήριο και στα συγχωροχάρτια τα οποία η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αποδέχεται, [...]"*^[127].

Είναι επίσης ενδεικτικό για τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο γίνονταν αντιληπτά τα ορθόδοξα συγχωρητικά σε σχέση με αυτά της ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας^[128], ότι αρκετοί συγγραφείς στα χρόνια του Διαφωτισμού και σε μεταγενέστερες περιόδους, αν και άσκησαν οξύτατη κριτική στον ορθόδοξο κλήρο, όπως οι Χριστόδουλος Παμπλέκης, ο Ανώνυμος της Ελληνικής Νομαρχίας, ο Αδαμάντιος Κοραής, ο Ανδρέας Λασκαράτος και άλλοι, εντούτοις δεν συμπεριλαμβάνουν τα συγχωρητικά της ορθόδοξης εκκλησίας στην κριτική τους, αν και είχαν πολλές ευκαιρίες να το κάνουν, ενώ ταυτόχρονα καταδικάζουν τη δυτική εκκλησία για τη χρησιμοποίησή τους^[129].

Παραπομπές

1. ↑ Το λατινικό ουσιαστικό είναι

indulgentia [ιντουλγκέντια], θηλυκού

- γένους, το οποίο σημαίνει «συγγνώμη, συγχώρηση, άφεση», στον πληθυντικό αριθμό *indulgentiae* [ιντουλγκέντιε] (γενική πληθ. *indulgentiarum*).
2. ↑ *Τα Ιστορικά*, εκδ. Μέλισσα, Τόμ. 1, τεύχ. 1, σελ. 58
 3. ↑ βλ. *Τα Ιστορικά*, εκδ. Μέλισσα, Τόμ. 1, τεύχ. 1, σελ. 36. 39. 50
 4. ↑ *Alphons, de Castro, Adversus Haeresies*, Βιβλίο 8, "Indulgentia".
 5. ↑ Βλέπε τη μορφή αυτού του δόγματος όπως ορίστηκε από τον πάπα Παύλο ΣΤ' την 1η Ιανουαρίου 1967 εδώ (http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19670101_indulgentiarum-doctrina_en.html), στον ιστότοπο [vatican.va](http://www.vatican.va) (<http://www.vatican.va/>).
 6. ↑ Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια (ΘΗΕ), τόμ. 08, εκδ. Μαρτίνος Αθ., Αθήνα 1966, στ. 1018
 7. ↑ Ματσούκας Α. Νίκος, *Το πρόβλημα του κακού - Δοκίμιο πατερικής θεολογίας*, 3η έκδ., Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 199
 8. ↑ Ward McAfee, 'Τα Πέντε Μεγάλα Ζωντανά Θρησκευάματα', Άρτος Ζωής, Αθήνα 2001, σελ. 213
 9. ↑ Βασιλείου Στεφανίδη, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, 1959, Εκδόσεις Παπαδημητρίου, σελ. 538)
 10. ↑ *Religion and Devotion in Europe, C.1215- C.1515*, Robert Norman Swanson, 1995, Cambridge University Press, σελ. 220.
 11. ↑ Η ανάπτυξη αυτών των θεολογικών ζητημάτων έγινε κυρίως κατά τον 13ο αιώνα από σχολαστικούς θεολόγους, όπως ο Ούγος του Σεν Σερ (Hugh of St Cher), ο Αλέξανδρος Χαλέσιος (Alexander of Hales) και ο Θωμάς ο Ακινάτης.
 12. ↑ Ματσούκας Α. Νίκος, *Ο Προτεσταντισμός*, 2η έκδ., Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 49
 13. ↑ βλ. και Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα, τόμ. 28, εκδ. Δίας, Αθήνα 2004, λήμμα «Θρησκευτικές αξιολογήσεις»
 14. ↑ «Μέσω αυτού του δόγματος οι πάπες ήταν, στην πραγματικότητα, αποκτούσαν τεράστιο έλεγχο επί των ανθρώπινων συνειδήσεων, ακόμη και με μετριοπαθή άσκηση των εξουσιών τους, διότι ήταν εξουσία η οποία υπερέβαινε τα όρια του ορατού κόσμου. Άλλα όταν το έθεσαν σε εφαρμογή, καθώς, σύμφωνα με τον Ντιν Ουάντινγκτον (Dean Waddington), "το έθεσαν σε εφαρμογή με αχρείο τρόπο κάνοντας κατάχρησή του, και όταν, κατά τη διάρκεια αυτής της κατάχρησης, δίδασκαν τον λαό να πιστεύει ότι πλήρης άφεση από ΟΛΕΣ τις πονίες αμαρτίας μπορούσε να χορηγηθεί από ένα ανθρώπινο ον· και μπορούσε να χορηγηθεί όχι μέσω ένθερμης προσευχής και βαθιάς και ειλικρινούς συντριβής [δηλ. μεταμέλειας] αλλά μέσω στρατιωτικής υπηρεσίας ή μέσω προσκυνημάτων ή ακόμη και μέσω του χρυσαφιού —τότε ήταν που η φαυλότητα είχε φτάσει σε τέτοιο σημείο ώστε να κάνει τον ιστορικό να αμφιβάλλει για το αν είχε οπουδήποτε καταγραφεί ποτέ πιο συγκλονιστική περίπτωση αχρειότητας του κλήρου, πέρα από την ευπιστία του όχλου"». (The History of Romanism: from the Earliest Corruptions of Christianity to the Present Time, *John Dowling, 1845, E. Walker Publ., σελ. 356*)
 15. ↑ «Η προφορική αξιοποίηση των συγχωροχαρτιών από τον [Άγιο] Βερνάρδο ήταν εκπληκτική: "Πάρτε επάνω σας το σημείο του σταυρού και θα αποκτήσετε σε αντίστοιχη ποσότητα την άφεση όλων των αμαρτιών σας που έχετε εξομολογηθεί με συντετριμμένη καρδιά. Το ύφασμα [του υφασμάτινου σταυρού] δεν αποφέρει πολλά αν πουληθεί· αν φοριέται

όμως σε θεοφοβούμενος ώμους είναι βέβαιο ότι αξίζει τη βασιλεία του Θεού". [...] Αλλά εξαρχής, καθώς ένιωθαν παγιδευμένοι σε έναν κόσμο αμαρτίας από τον οποίο δεν υπήρχε διαφυγή, άντρες και γυναίκες κατάλαβαν για τα καλά ότι οι σταυροφορίες τους προσέφεραν ευκαιρία για ένα νέο ξεκίνημα» (*The Oxford History of the Crusades*, Jonathan Riley-Smith, 2002, Oxford University Press, σελ. 82, 83)

16. ↑ «Ο Πάπας Ιννοκέντιος Γ' συνέθεσε μια προσευχή προς τιμήν της εικόνας [του] και χορηγούσε συγχωροχάρτι [άφεσης] δέκα ημερών σε όλους όσους θα την επισκεπτόταν, και ο πάπας Ιωάννης ΚΒ', όντας πιο γενναιόδωρος από τον Ιννοκέντιο, δέχτηκε να δώσει συγχωροχάρτι [άφεσης για] όχι λιγότερες από δέκα χιλιάδες ημέρες για κάθε επανάληψη της εξής προσευχής: "Σε χαιρετώ, άγιο πρόσωπο του Λυτρωτή μας, το οποίο είναι τυπωμένο πάνω σε λευκό σαν χιόνι ύφασμα· εξάγνισέ μας από κάθε κηλίδα κακίας και επέτρεψέ μας να εισέλθουμε στην κοινωνία των ευλογημένων. Φέρε μας στη χώρα μας, ω Ευτυχή Μορφή [του Πάπα Ιννοκέντιου], εκεί για να δούμε το αγνό πρόσωπο του Χριστού"». (*The History of Romanism: from the Earliest Corruptions of Christianity to the Present Time*, John Dowling, 1845, E. Walker Publ., σελ. 102)
17. ↑ *Discovery in the Archives of Spain and Portugal: quincenary essays, 1492-1992*, Lawrence J. McCrank, 1993, Haworth Press, σελ. 436-440.
18. ↑ Ο Λούθηρος ονόμασε τις 95 θέσεις του *Συζήτηση προς Διευκρίνιση της Ισχύος των Συγχωρητηρίων* (Disputation for Clarification of the Power of Indulgences). Αν και ο σκοπός του Λούθηρου δεν ήταν τόσο να αμφισβητήσει την εξουσία της Εκκλησίας αλλά να τονίσει τις υπερβολές και τις καταχρήσεις που συνέβαιναν στην πώληση των παπικών συγχωροχαρτίων, ανέφερε στις θέσεις του: «5. Ο πάπας δεν έχει ούτε τη δύναμη ούτε την εξουσία να χορηγεί άφεση (απαλλαγή) από οποιαδήποτε ποινή, εκτός από εκείνες που έχει επιβάλει ο ίδιος κάνοντας χρήση της θέσης του. [...] 20. Επομένως ο πάπας, όταν μιλάει για πλήρη άφεση από όλες τις ποινές, δεν εννοεί στην πραγματικότητα όλες, αλλά μόνο εκείνες που έχει επιβάλει ο ίδιος. [...] 36. Ο κάθε Χριστιανός που αισθάνεται αληθινή συντριβή απαλλάσσεται δικαιοματικά από κάθε τιμωρία και ενοχή, ακόμη και χωρίς επιστολές άφεσης». (Ο Άνθρωπος σε Αναζήτηση του Θεού, Β. & Φ. Ε. Σκοπιά, 1990, σελίδα 315, 316· *The Oxford History of Christianity*, John McManners, 2002, Oxford University Press, σελ. 255)
19. ↑ *The Historian* (<http://www.phialphatheta.org/publications.htm>), άρθρο "The Pardoner's Promises: Preaching and Policing Indulgences in the Fourteenth-Century English Church", του Robert W. Shaffern, Τόμ. 68, τεύχ. 1, Άνοιξη 2006, διαθέσιμο στο ίντερνετ εδώ (<http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-158156474.html>) στον ιστότοπο encyclopedia.com (<http://www.encyclopedia.com>). Επίσης, *East and West: From Apostolic Times Until the Council of Florence*, Henry Chadwick, 2003, Oxford University Press, σελ. 256.
20. ↑ *Dissertations on Subjects Relating to the "Orthodox" Or "Eastern-Catholic" Communion*, William Palmer, 1853, J. Masters Pub., σελ. 129. Επίσης, *Our Sunday Visitor's Encyclopedia of Saints*, Matthew & Stephen Bunson, 2003, Our Sunday Visitor Publ., σελ. 915.
21. ↑ «KANONAS ΠΕΡΙ ΣΥΓΧΩΡΗΤΗΡΙΩΝ: Δεδομένου ότι η

αρμοδιότητα για την χορήγηση Συγχωρητηρίων εκχωρήθηκε στην Εκκλησία από τον Χριστό· ότι η Εκκλησία χρησιμοποιεί από αρχαιοτάτων χρόνων την εν λόγω αρμοδιότητα, την οποία ο Θεός της παραχώρησε· η άγια και ιερή Σύνοδος διδάσκει και επιτάσσει ότι η διάθεση των Συγχωρητηρίων, τα οποία αποτελούν υπέρτατο σωτήριο μέσο για τους Χριστιανούς και έχουν την έγκριση της εξουσίας των Συνόδων, παραμένει προνόμιο της Εκκλησίας· επίσης αναθεματίζει όσους ισχυρίζονται ότι είναι άχρηστα και όσους αρνούνται ότι η Εκκλησία κατέχει την αρμοδιότητα να τα χορηγεί. Ωστόσο, σύμφωνα με το αρχαίο και έγκριτο ήθος της Εκκλησίας, η Εκκλησία επιθυμεί να προχωρήσει στην διάθεσή τους με μέτρο, ούτως ώστε να μην ατονήσει η εκκλησιαστική πειθαρχία εξαιτίας υπερβολικής αξιοποίησής τους. Επιθυμώντας, δε, να επανορθώσει και να επαναφέρει σε τάξη τα κρούσματα καταχρήσεων που υπεισεχώρησαν με αποτέλεσμα να βλασφημείται το έντιμο όνομα των Συγχωρητηρίων από τους αιρετικούς, η Εκκλησία εντέλλεται μέσω του παρόντος διατάγματος την παντελή κατάργηση της αισχροκέρδειας, η οποία έχει αποτελέσει κατεξοχήν αίτιο καθύβρισης ενάντιον των Χριστιανών. Όμως, αναφορικά με τις λοιπές καταχρήσεις, οι οποίες προέρχονται από δεισιδαιμονία, άγνοια, ασέβεια και οποιαδήποτε άλλη πηγή, αυτές δεν είναι εύκολο να απαγορευθούν ονομαστικά, εξαιτίας του πλήθους των κρουσμάτων διαφθοράς στους τόπους και τις επαρχίες όπου έχουν διαπραχθεί· διατάσσει τους επισκόπους να σημειώσουν κάθε κατάχρηση τέτοιου είδους που απαντά στην εκκλησία τους και να τις αναφέρουν στην πρώτη επαρχιακή Σύνοδο. Ωστε, αφού

εξεταστούν οι γνώμες και των λοιπών επισκόπων, να παραπεμφθούν άμεσα στον Έπατο Ποντίφηκα της Ρώμης, όπως μέσω της εξουσίας και της σύνεσής του επιλυθούν οριστικά για την οικουμενική Εκκλησία· ώστε το χάρισμα των αγίων Συγχωρητηρίων να είναι διαθέσιμο σε όλους τους πιστούς, με ευλάβεια, αγιότητα και αδιαφθορία». (*The Council of Trent: The Twenty-Fifth Session. The canons and decrees of the sacred and oecumenical Council of Trent*, J. Waterworth, 1848, Λονδίνο, Dolman, σελ. 232-89, διαθέσιμο στο ιντερνέτ εδώ (<http://history.hanover.edu/texts/trent/ct25.html>) , στον ιστότοπο history.hanover.edu (<http://history.hanover.edu/>) .)

22. ↑ Για παράδειγμα, συγκεκριμένα το 1480 και το 1511 εκδόθηκαν συγχωροχάρτια γι' αυτό το σκοπό. «Συγχωροχάρτια εκδίδονταν για να συγκεντρώνονται χρήματα για τους πολέμους κατά των Τούρκων ή για να δίνονται ως λύτρα για αιχμαλώτους. [...] Συγχωροχάρτια στα αγγλικά, με σκοπό την απελευθέρωση των παιδιών της Κυρίας Ι. Λασκαρίνας από τους Τούρκους». (*New Turkes: Dramatizing Islam and the Ottomans in Early Modern England*, Matthew Dimmock, 2005, Ashgate Publishing, σελ. 24.)
23. ↑ «Οι σταυροφορίες που διεξήγαυ οι πάπες στην Ιταλία τον δέκατο τέταρτο αιώνα ήταν ακόμη πιο εντυπωσιακές από εκείνες της Ισπανίας, καθώς διεξάγονταν κυρίως από μισθοφόρους οι οποίοι συντηρούνταν μέσω υπέρογκης φορολογίας που επέβαλε η εκκλησία και, κατά περίπτωση, με το επιτυχές κήρυγμα για τα συγχωροχάρτια». (*The Oxford History of the Crusades*, Jonathan Riley-Smith, 2002, Oxford University Press, σελ. 268/269)
24. ↑ Δοσίθεος Νοταράς, *Ιστορία περί*

- των εν Ιεροσολύμοις
πατριαρχευσάντων, Βουκουρέστι
1715, σελ. 884.
25. ↑ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, τόμ. 24, λήμματα: *Επιστολή (εκλ.)* και *Επιστολογραφία > Η εκκλησιαστική επιστολογραφία*
 26. ↑ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, ό.π.
 27. ↑ Σκληράκη Ε., 'Παιδεία και εκκλησία στη Νάξο κατά τους πρώτους μετεπαναστατικούς χρόνους', Αθήνα 1996, στο "Παράρτημα" σελ. 91
 28. ↑ "ενεκρίθη συνοδικώς η έκδοσις συγχωρητικού γράμματος" (*Εκκλησιαστική Αλήθεια*, τεύχ. 25-26 (1905), σελ. 518)
 29. ↑ *Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια* (ΘΗΕ), τόμ. 1, εκδ. Μαρτίνος Αθ., Αθήνα 1962, στ. 556.
 30. ↑ ΘΗΕ, ό.π.
 31. ↑ Ν. Milasch-M. Αποστολοπούλου, *Το Εκκλησιαστικόν Δίκαιον της Ορθοδόξου Ανατολικής Εκκλησίας*, εν Αθήναις 1906, σελ. 728.
 32. ↑ βλ. σχετική ιστορικοκανονική μελέτη στο Μπούμης Ι. Παναγιώτης, *Τα Αναθέματα Ρώμης-Κωνσταντινουπόλεως και Κανονικότης της Άρσεως αυτών*, Αθήνα 1980, σελ. 75-78.
 33. ↑ Δοσίθεος Νοταράς, *Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχευσάντων*, Βουκουρέστι 1715, σελ. 884.
 34. ↑ *Τα Ιστορικά*, εκδ. Μέλισσα, Τόμ. 1, τεύχ. 1, 1983, σελ. 43
 35. ↑ *Τα Ιστορικά*, στο ίδιο, σελ. 36.
 36. ↑ *Τα Ιστορικά*, στο ίδιο, σελ. 36 και 39.
 37. ↑ Παπαδόπουλος-Κεραμεύς Α., *Ανάλεκτα Ιεροσολυμιτικής Σταχυολογίας*, τόμ Β', Πετρούπολη 1894, σελ. 382.
 38. ↑ Ο.π.
 39. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 9, στ. 830-834.
 40. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 6, στ. 841-842.
 41. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 2, στ. 75-76.
 42. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 2, στ. 907-908.
 43. ↑ Βλέπε αναλυτικό πίνακα στο *Ρασοφόροι—Ημέρες και Ήρα της Ιερατείου*, Αλέκος Αγγελίδης, 1999, Εκδ. Πλάτωνος, σελ. 298-303.
 44. ↑ *Τα Ιστορικά*, τόμ. 2, τεύχ. 3, 1985, σελ. 13
 45. ↑ Ο.π., σελ. 6.
 46. ↑ *Τα Ιστορικά*, τόμ. 1, ό.π., σελ. 46.
 47. ↑ Γιανναράς Χρήστος, *Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα*, Δόμος, Αθήνα 2003, σελ. 151.
 48. ↑ David Abulafia, *The New Cambridge Medieval History*, Cambridge University Press, 1999, σελ. 546
 49. ↑ Tia M. Kolbaba, *The Byzantine Lists: Errors of the Latins*, University of Illinois Press, 2000, σελ. 72.
 50. ↑ Μπούμης Ι. Παναγιώτης, 'Κανονικόν Δίκαιον.', Γρηγόρης, Αθήνα 2002, σελ. 248.
 51. ↑ Μπούμης Ι. Παναγιώτης, 'Κανονικόν Δίκαιον.', σελ. 249.
 52. ↑ "*in tota Diocesi sua (ridens indulgentias papales) sub poena abdicationis mandasse, ne quis pecunia absolueretur*" (Crusius Martin, *Turcograeciae libri octo*, Βασιλεία 1584, σ. 205).
 53. ↑ Δοσίθεος Νοταράς, *Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχευσάντων*, Βουκουρέστι 1715, σελ. 876.
 54. ↑ Καρμύρης Ιωάννης, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, τόμ. Β', Αθήνα 1953, σελ. 737.
 55. ↑ Podskalsky Gerhard, *Η Ελληνική Θεολογία επί Τουρκοκρατίας 1453-1821*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2005, σελ. 398
 56. ↑ Καρμύρης, *Τα δογματικά...*, Β', σελ. 860.
 57. ↑ Καρμύρης, *Τα δογματικά...*, Β', σελ. 863.
 58. ↑ Καρμύρης, *Τα δογματικά...*, Β', σελ. 866.
 59. ↑ Καρμύρης, *Τα δογματικά...*, Β', σελ. 867.
 60. ↑ Καρμύρης, *Τα δογματικά...*, Β', ό.π.

61. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 556.
62. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 768.
63. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 807.
64. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 867.
65. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 866.
66. ↑ Καρμίρης, *Τα δογματικά...*, Β΄, σελ. 893-898.
67. ↑ Adrian Fortescue, *Orthodox Eastern Church*, 1907/1969, Ayer Publishing, σελ. 389
68. ↑ Δοσίθεος Νοταράς, *Ιστορία περί των εν Ιεροσολύμοις πατριαρχουσάντων, Βουκουρέστι 1715*, σελ. 884-885
69. ↑ Crusius Martin, ό.π., σελ. 103.
70. ↑ Κωστάκης Κωνσταντίνος, *Η πνευματική κίνηση στον εκκλησιαστικό χώρο της Κρήτης (1669-1821)*, Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 185.
71. ↑ "Ιστορικών έργων άγνωστου συγγραφέως" (Καραγιαννόπουλος Ιωάννης, *Πηγαί της Βυζαντινής Ιστορίας*, 5η έκδ., Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1987, σελ. 447).
72. ↑ Ανωνύμου, *Έκθεσις Χρονική*, στο: Σάθας Ν. Κωνσταντίνος, *Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη*, τόμ. 7, εν Βενετία 1894, σελ. 588.
73. ↑ Για τις ονομασίες βλ. και Εγκυκλοπαίδεια *Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα*, τόμ. 24, λήμμα: *Επιστολογραφία*
74. ↑ "...ο Νεόφυτος...παραιτείται της αρχιερατικής ενεργείας και...παρακαλών να ορισθή τόπος μεταβάσεως αυτού προς ησυχίαν του, εκδοθή δε πατριαρχικόν συγχωρητικόν γράμμα προς χάριν του..." (ΘΗΕ, τόμ. 9, στ. 411)
75. ↑ βλ. Μπούμης Ι. Παναγιώτης, *Κανονικόν Δίκαιον*, σελ. 193.
76. ↑ Λιγνός Αντ., *Αρχείον της Κοινότητος Ύδρας*, Πειραιάς 1921-1932, τόμ. 9, σελ. 91.
77. ↑ Βασίλειος, επίσκοπος Ταλαντίου, *Η Επισκοπική Επιτροπή της Εκκλησίας (1837-1841)*, περ. *Θεολογία* τ. 20 (1949), σελ. 213.
78. ↑ Γκίνης-Πανταζόπουλος (επιμ.), *Νομοκάνων Μανουήλ νοταρίου του Μαλαξού του εκ Ναυπλίου της Πελοποννήσου, Νόμος*, ΕΕΣΝΟΕΠΘ 1, Θεσσαλονίκη 1981, διάταξη 113.
79. ↑ *Ιστορία περί της Επισκοπής του Αγίου Όρους Σινά*, Δοσίθεος Νοταράς, σελ. 92.
80. ↑ Ράλλης-Ποτλής, *Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων*, τόμ. 3, σελ. 138, Αθήνα 1852-1859.
81. ↑ Αποστολόπουλος-Μιχαηλάρης, *Η Νομική Συναγωγή του Δοσιθέου*, Αθήνα 1987, πράξη αρ. 859.
82. ↑ Επιστολή του 1775 στο *Τα Ιστορικά*, τόμ. 2, ό.π., σελ. 44.
83. ↑ Μπούμης Ι. Παναγιώτης, 'Κανονικόν Δίκαιον', σελ. 116.
84. ↑ Χρύσανθος (Πατριάρχης Ιεροσολύμων), *Διδασκαλία ωφέλιμος περί μετανοίας και εξομολογήσεως*, Ενετίησιν 1724, σελ. 7.
85. ↑ Χρύσανθος, ό.π., σελ. 23.
86. ↑ "In its doctrines of penance, indulgences, concept of the Church [...] the Catholic Church especially developed in this legalistic direction...that...divides it from the East." (Daniel B. Clendenin, *Partakers Of Divinity, The Orthodox Doctrine Of Theosis*, Journal of the Evangelical Theological Society, τόμ. 37 (Σεπτέμβριος 1994), σελ. 365)
87. ↑ *Τα Ιστορικά*, Τόμ. 1, Ό.π., σελ. 43
88. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 11, στ. 799-800
89. ↑ Φωτογραφία (<http://sfrang.com/historia/graphics/eggrafa/imagerepages/sygxo3.htm>) που εμφανίστηκε στο περιοδικό *Τα Ιστορικά*
90. ↑ Στάθη Πηνελόπη, Ό.π., σελ. 41
91. ↑ Επιστολή καθ. Τωμαδάκη Ν., στο Χατζηφώτης Μ.Ι., *Βυζάντιο και Εκκλησία'*, 2η έκδ., Αποστολική Διακονία, Αθήνα 1989, σελ. 116
92. ↑ Στάθη Πηνελόπη, Ό.π., σελ. 59

93. ↑ Σιγίλια ονομάζονται τα εκκλησιαστικό έγγραφα που φέρουν τη σφραγίδα εκκλησιαστικής αρχής.
94. ↑ *Ιστορία περί της Επισκοπής του Αγίου Όρους Σινά*, Δοσίθεος Νοταράς, σελ. 133, 134.
95. ↑ *Τα Ιστορικά*, Τόμ. 1, Ό.π., σελ. 53-54
96. ↑ στο διαδίκτυο εδώ (<http://www.fhw.gr/projects/notaras/index.php?view=d4d>)
97. ↑ Επιστολή Χρύσανθου Νοταρά, στο Caratasu Mihail, *Quelques lettres inedites du patriarche Chrysanthe de Jerusalem adressees a la 'Compagnie grecque' de Sibiu*, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, τόμ. Γ', Αθήνα 1981-1982, σελ. 290
98. ↑ Caratasu Mihail, Ό.π.
99. ↑ Μενούνου Ιωάννου, *Κοσμά Αιτωλού Διδαχές και Βιογραφία*, 2η έκδ., Αθήνα, σελ. 225-226
100. ↑ Κούρσουλας Ν., *Σύνοψις της Ιεράς Θεολογίας*, τόμ. Β', Ζάκυνθος 1862, σελ. 425
101. ↑ Crusius Martin, Ό.π., σ. 293
102. ↑ *Μικρασιατικά Χρονικά*, τόμ. Β', 1939, σελ. 410
103. ↑ Μπούμης Ι. Παναγιώτης, 'Κανονικόν Δίκαιον', σελ. 247
104. ↑ Βλαστός Π., *Συνώνυμα και συγγενικά*, Αθήνα 1931, σελ. 273
105. ↑ Επιστολή Χρύσανθου Νοταρά, στο Caratasu Mihail, *Quelques lettres inedites du patriarche Chrysanthe de Jerusalem adressees a la 'Compagnie grecque' de Sibiu*, Πρακτικά Β' Διεθνούς Συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών, τόμ. Γ', Αθήνα 1981-1982, σελ. 290
106. ↑ Στάθη Πηνελόπη, Ό.π., σελ. 60
107. ↑ *Τα Ιστορικά*, τόμ. 1, Ό.π., σελ. 35.
108. ↑ ΘΗΕ, τόμ. 1, στ. 272
109. ↑ *Δελτίον Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, περ. β', τόμ. Γ', Αθήνα 1926, σελ. 90-91
110. ↑ Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάννικα, τόμ. 47, εκδ. Δίας, Αθήνα 2004, Ουνία
111. ↑ Μπέγζος Μάριος, *Ευρωπαϊκή Φιλοσοφία της Θρησκείας*, Γρηγόρης, Αθήνα 2004, σελ. 33
112. ↑ στο πρωτότυπο: "*The Russian Church never fabricated a purgatory, and then sold indulgences to get people out of it.*" (Henry Lansdell, *Through Siberia*, Ayer Publishing, 1970 (c1882), σελ. 181)
113. ↑ στο πρωτότυπο: "*No Russian equivalent of indulgences ever developed.*" (Oleg Kharkhordin, *The Collective and the Individual in Russia: A Study of Practices*, University of California, 1999, σελ. 69)
114. ↑ στο πρωτότυπο: "*The Eastern church differs from the Roman...Predestination is not admitted, nor the transfer of superabundant merits from one sinner to another, nor special indulgences for the dead or living.*" (Robert Sears, *An Illustrated Description of the Russian Empire*, 1855, σελ. 537)
115. ↑ *Τα Ιστορικά*, Τόμ. 2, Ό.π., σελ. 40-41
116. ↑ "...η Ανατολική Εκκλησία και οι αρχαίες ανατολικές κοινωνίες των Νεστόριων και των Μονοφυσιτών δεν γνωρίζουν το ρωμαιοκαθολικό δόγμα και πρακτική των Συγχωροχαρτιών." (William Palmer & Nicholas Patrick Wiseman, *Palmer's Letters On Romanism*, Jos. Robinson, 1849, σελ. 195)
117. ↑ "*Ενώ η Μετάνοια πραγματοποιείται στην Ανατολή, δεν έχει εξελιχθεί ώστε να πάρει την πολυσύνθετη διάσταση και την μηχανικότητα που αποτέλεσαν την βάση για την πώληση των συγχωροχαρτιών στην Δύση.*" (Walter Frederic Adeney, *The Greek and Eastern Churches*, C. Scribner's sons, 1908, σελ. 275)
118. ↑ "*Τα μέλη της ανατολικής εκκλησίας...θα πουν για τα δόγματα της εκπόρευσης του Αγίου*

- Πνεύματος από τον Υιό, το καθαρτήριο, και τα συγχωροχάρτια, ότι εάν είχαν καθοριστεί ή προέλθει από Οικουμενική Σύνοδο...θα τα αναγνώριζαν...φυσικά" ("Members of the Eastern Church...will say that as for the doctrines of the Procession of the HOLY GHOST from the SON, Purgatory, and Indulgences, if they were defined or developed by a General Council...they would admit them...of course" (William Palmer, *Dissertations on Subjects Relating to the "Orthodox" Or "Eastern-Catholic" Communion*, J. Masters, 1853, σελ. 149)
119. ↑ "Ο [Κωνσταντίνος] Στίλβης...ήταν ίσως ο πρώτος βυζαντινός πολέμιος που κατήγγειλε τη λατινική πρακτική της χορήγησης των συγχωροχαρτιών" (Stilbes...was perhaps the first Byzantine polemicist to denounce the Latin practice of granting indulgences" Benjamin Arbel, *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean After 1204*, Routledge, 1989, σελ. 68)
120. ↑ *The Orthodox [...] they deny Purgatory, but believe in what comes to the same thing, though they specially reject the idea of a cleansing fire.*" (Adrian Fortescue, *Orthodox Eastern Church*, 1907/1969, Ayer Publishing, σελ. 388-389, 394)
121. ↑ *"Doctrinal differences will necessarily entail certain variations in spiritual emphasis. Thus, the Christian East has remained a stranger to the juridical conceptions of salvation which have been dominant in the West since medieval times (the doctrines of the "merits" of Jesus Christ and indulgences) and which have so profoundly affected Western spirituality.*" (John Meyendorff, *Orthodox Church, Its Past and Its Role in the World Today*, St Vladimir's Seminary Press, 1981, σελ. 180)
122. ↑ *"The Orthodox Church never approved of Pelagianism and it disliked the sort of arithmetic of merit that seemed to be implied by the Roman doctrines of indulgences and Purgatory.*" (Runciman Steven, *The Great Church in Captivity*, Cambridge University Press, 1968, σελ. 281)
123. ↑ *"The system of indulgences has never obtained in the Orthodox Church.*" (Einar Molland, *Christendom, The Christian Churches, Their Doctrines, Constitutional Forms, and Ways of Worship*, Stanford University, 1959, σελ. 26)
124. ↑ *Christian Doctrine and Modern Culture (Since 1700)*, Jaroslav Jan Pelikan, 1989, University of Chicago Press, σελ. 22
125. ↑ *"The Orthodox appear to differ from us as to what happens after death. [...] Their opinion seems to be that all the dead sleep and wait passively in a middle state till the day of judgement. [...] And they deny our doctrine of Purgatory, and are indignant at our indulgences [...] The point to which they most strongly object is the fire of Purgatory"* (Adrian Fortescue, *Orthodox Eastern Church*, 1907/1969, Ayer Publishing, σελ. 388-389)
126. ↑ The Protestant rejection of the doctrine of purgatory would sometimes include the argument that "the Greek church never received it, although Roman Catholics, who pitted the Greek fathers against "recent" Eastern theologians, claimed that it had taught both purgatory and indulgences". (Jaroslav Jan Pelikan, *Christian Doctrine and Modern Culture (Since 1700)*, University of Chicago Press, 1989, σελ. 22)
127. ↑ *"The orthodox differ from the Catholic doctrine [...] in the purgatory and the indulgences which*

the orthodox church does not admit, [...]" (Luigi Luzzatti, *God in Freedom, Studies in the Relations Between Church and State*, Kessinger Publishing, 2004 (c1930), σελ. 365)

128. ↑ Σύμφωνα με τον Νικόλαο Δαμαλά,

τα λατινικά "διαβόητα συγχωροχάρτια" χαρακτηρίζονται ως "αναίσχυντος των θείων καπήλευσις" (Δαμαλάς Νικόλαος, *Περί αρχών*, 1865, σελ. 113.

129. ↑ *Τα Ιστορικά*, τόμ. 2, Ο.π., σελ. 40

Βιβλιογραφία και πηγές

- *Εκκλησιαστική Ιστορία*, Βασίλειος Στεφανίδης, 1959, Εκδόσεις Παπαδημητρίου.
- Επιπλέον, η βιβλιογραφία που αναφέρεται στις υποσημειώσεις.

Εξωτερικές πηγές

- *Ιστορία της Χριστιανικής Εκκλησίας* (History of the Christian Church), του Philip Schaff, Κεφ. VIII, Church Discipline, §87. Penance and Indulgence, διαθέσιμο στο ίντερνετ εδώ (http://www.ccel.org/s/schaff/history/4_ch08.htm) .
- Indulge, My Son: Economic Look Into the Catholic Church's Use of Indulgences (http://economics.about.com/cs/moffattentries/a/catholic_church.htm) , David Hoffer
- Κώδικας κανόνων (http://www.vatican.va/archive/ENG1104/_P3I.HTM) της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
- Κατήχηση της Καθολικής Εκκλησίας (<http://www.vatican.va/archive/catechism/p2s2c2a4.htm#X>) (Catechism of the Catholic Church).
- Μύθοι όσον αφορά τις Αφέσεις (συγχωροχάρτια) (http://www.catholic.com/library/myths_about_indulgences.asp) ("Myths about Indulgences"), στον ιστότοπο catholic.com (<http://www.catholic.com>) .
- *Καθολική Εγκυκλοπαίδεια*, λήμμα «Indulgences» (<http://www.newadvent.org/cathen/07783a.htm>) ».
- *Εγκυκλοπαίδεια Μπριτάνικα* (1911), λήμμα «Indulgence» (<http://www.1911encyclopedia.org/Indulgence>) ».

Ανακτήθηκε από το "<http://el.orthodoxwiki.org/%CE%A3%CF%85%CE%B3%CF%87%CF%89%CF%81%CE%BF%CF%87%CE%AC%CF%81%CF%84%CE%B9>".

Κατηγορίες: Εκκλησιαστική Ιστορία | Ζωτικά Άρθρα

Κατηγορίες > OrthodoxWiki > Κατηγορίες > Εκκλησιαστική Ιστορία
OrthodoxWiki > Κατηγορίες > OrthodoxWiki > Ζωτικά Άρθρα

-
- Τελευταία τροποποίηση 03:11, 26 Μαΐου 2011.
 - [1 χρήστες online]
 - Περιεχόμενο διαθέσιμο σύμφωνα με GFDL / CC by-sa.

Google Analytics

Hosting provided by Orthodox Internet Services